

	<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

TURINYS

1	SANTRUMPOS	6
2	SANTRAUKA	6
3	BENDROSIOS NUOSTATOS	8
4	VARTOJAMOS SĄVOKOS	11
II. ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO (APLINKAI IR (AR) SVEIKATAI) VERTINIMO ESAMOS SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA		30
5	PLANŲ IR PROGRAMŲ PASEKMIŲ APLINKAI IR VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS	30
6	PLANUOJAMOS ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI IR POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS	34
III. ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGIJŲ PVSV		36
7	BENDRIEJI DUOMENYS	36
8	REKOMENDACIJOS DĖL ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO DALYVIŲ	41
9	REKOMENDACIJOS DĖL DUOMENŲ, LITERATŪROS ŠALTINIŲ APIE PRIEMONIŲ GALIMĄ POVEIKĮ VISUOMENĖS SVEIKATAI IR SVEIKATĄ LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKĄ ŽMONIŲ SVEIKATAI PAIEŠKOS, PATIKIMUMO IR PRITAIKOMUMO ĮVERTINIMO IR PANAUDOJIMO, ATLIEKANT ENERGETIKOS	

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMĄ	44
9.1 Literatūros, duomenų šaltiniai	44
9.2 Duomenų patikimumo ir pritaikomumo įvertinimas bei panaudojimas	47
IV. REKOMENDACIJOS VISIEMS ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO ETAPAMS (ATRANKA; VERTINIMO APIMTIES NUSTATYMAS; POVEIKIO IR (AR) RIZIKOS SVEIKATAI NUSTATYMAS; ATASKAITOS, IŠVADŲ IR REKOMENDACIJŲ PARENGIMAS; MONITORINGAS);	51
10 BENDRIEJI DUOMENYS	51
10.1 PVSV etapai ir modelis	51
10.2 Pagrindinės PVSV veiklos	52
10.3 PVSV koncepcija	53
11 ENERGEETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ PVSV ATRANKA	56
12 PVSV PROGRAMA	59
12.1 Energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo tikslai	63
12.2 Vertinami ESS sprendiniai	64
12.3 PVSV ribos	69
12.4 Interesų grupės	72
12.5 PVSV organizavimas	73

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

12.6	Taikomų PVSV metodų nustatymas	75
12.7	Reikalavimų PVSV ataskaitai nustatymas	76
V. REKOMENDACIJOS GREITO (APŽVALGINIO) IR IŠSAMUS ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO ATLIKIMUI		77
13	PRELIMINARUS VERTINIMAS	77
14	APŽVALGINIS POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS	79
14.1	Informacijos surinkimas ir įvertinimas	79
14.2	Konsultacijos su interesų grupėmis	83
14.2.1	Organizavimas	83
14.2.2	Seminaro darbotvarkė	84
14.2.3	PVSV seminaras	86
14.2.4	Interesų grupių pasiūlymų įvertinimas	91
15	IŠSAMUS PVSV	92
15.1	Išsamaus PVSV programos aspektai	93
15.2	Išsamaus PVSV veiklos	93
15.2.1	Esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalga	94
15.2.2	Poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalga	99
15.2.3	Neigiamų poveikių rizikos vertinimas	104
15.2.4	ESS sprendinių tobulinimo rekomendacijos	107
16	PVSV ATASKAITOS PARENGIMAS	108

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

17	DALYVAVIMAS TVIRTINANT STRATEGIJĄ	111
18	STEBĖSENOS IR ĮVERTINIMO REIKALAVIMAI	112
19	LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	113

PRIEDAI

1. PVSV informacijos šaltiniai Lietuvoje
2. ESS PVSV atrankos lentelė
3. Preliminaraus PVSV klausimynas
4. Recenzijos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

1 SANTRUMPOS

ESS	Energetikos sektoriaus strategija
LR	Lietuvos Respublika
MR	Metodinės rekomendacijos
PAV	Poveikio aplinkai vertinimas
PSO	Pasaulinė sveikatos organizacija
PŪV	Planuojama ūkinės veikla
PVSV	Poveikio visuomenės sveikatai vertinimas
SPAV	Strateginių pasekmių aplinkai vertinimas
SAM	Sveikatos apsaugos ministerija
EM	Energetikos ministerija

2 SANTRAUKA

Galutinė ataskaita parengta vadovaujantis pirkimo–pardavimo sutartimi Nr. SHLPC2012/45/12086 (toliau – Sutartis). Šioje ataskaitoje pateikiama Sutarties techninėje užduotyje nurodyta informacija:

- Energetikos sektoriaus nacionalinių, regioninių ir vietos lygmens strateginių dokumentų Lietuvoje apžvalga;
- Energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio (aplinkai ir (ar) sveikatai) vertinimo esamos situacijos Lietuvoje apžvalga;
- Rekomendacijos visiems energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo etapams (atranka; vertinimo apimties nustatymas;

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

poveikio ir (ar) rizikos sveikatai nustatymas; ataskaitos, išvadų ir rekomendacijų parengimas; monitoringas);

- Rekomendacijos dėl energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo dalyvių;
- Rekomendacijos dėl duomenų, literatūros šaltinių apie priemonių galimą poveikį visuomenės sveikatai ir sveikatą lemiančių veiksnių įtaką žmonių sveikatai paieškos, patikimumo ir pritaikomumo įvertinimo ir panaudojimo, atliekant energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimą;
- Rekomendacijos greito (apžvalginio) ir išsamaus energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atlikimui.

Galutinėje ataskaitoje pateiktos rekomendacijos aplinkos apsaugos sektoriaus strateginių dokumentų poveikį visuomenės sveikatai vertinti atitinkamai nacionaliniams, regioniniams ir vietos lygmens sveikatos strategijų tikslams, uždaviniams ir įgyvendinimo priemonėms.

Pateiktos preliminarus (angl. *desktop*); apžvalginio arba spartus (angl. *rapid*) ir išsamus (agl. *comprehensive*) poveikio visuomenės sveikatai vertinimo rekomendacijos gali būti taikomos aplinkos apsaugos sektoriaus teisėkūros iniciatyvoms ir atskirų aplinkos sektorių strateginių dokumentams vertinti. ESS PVSV rekomenduojamas metodas yra visuotinai pripažintas Mersisaido sveikatos vertinimo vadove (Scott-Samuel, A.; Birley, M.; Ardern, K. The Merseyside Guidelines for Health Impact Assessment: Second Edition, 2001). Pateiktas metodas orientuotas į sveikatos determinantų pokyčių ir galimo sveikatos rodiklių (mirtingumo, traumų paplitimo ir pan.) pokyčio prognozę, remiantis moksliniais tyrimais, ekspertų patirtimi.

Pateiktos interesų grupių dalyvavimo poveikio visuomenės sveikatos visuomenės sveikatai vertinimo procese rekomendacijos, akcentuojant interesų grupių vaidmenį nustatant visuomenės sveikatai įtaką darančius veiksnius, veikiamas visuomenės grupes ir neigiamo poveikio mažinimo arba teigiamo poveikio didinimo priemonės.

Galutinėje ataskaitoje pateikti reikalingos PVSV atlikti informacijos šaltiniai ir jų patikimumo įvertinimo metodai. Pateikti ESS sprendinių įgyvendinimo poveikiai visuomenės sveikatai įtaką darantiems veiksniams, t.y. aplinkos taršai, gyventojų pajamoms, gyventojų turtui,

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

mitybai, būsto kokybei, darbui, teritorinei atskirčiai, ir kitiems veiksniams, atsižvelgiant į konkrečius ESS sprendinius, bei jų kokybinio ir kiekybinio įvertinimo metodai.

3 BENDROSIOS NUOSTATOS

Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas, 2002 m. gegužės 16 d., Nr. IX-886 nurodo, kad visuomenės sveikata – gyventojų visapusiškai dvasinė, fizinė ir socialinė gerovė. Gyventojų sveikata priklauso nuo daugybės veiksnių – sveikatos determinantų arba visuomenės sveikatos rizikos veiksnių, t. y. natūralių gamtinių ir dirbtinių veiksnių, taip pat gyvenimo ir elgesio įpročių, dėl kurių poveikio kyla rizika visų gyventojų ar atskirų jų grupių sveikatai. Taigi, gyventojų sveikatos skirtumus lemia gyvenamosios ir darbo aplinkos būklė, socialinės ir ekonominės sąlygos (neturtas, nedarbas, netinkamas būstas, stresinės ar pavojingos darbo sąlygos, užterštumas, socialinės paramos stygius), elgsenos ir gyvenamosios ypatumai (rūkymas, mityba, fizinis aktyvumas).

Moksliniais tyrimais nustatyta, kad 50 procentų žmogaus sveikata priklauso nuo gyvenamosios, 25 procentų nuo jos supančios aplinkos, apie 15 procentų nuo paveldėjimo ir tik apie 10 procentų nuo sveikatos apsaugos. Visuomenė ir individas yra pajėgus kontroliuoti gyvenamąją ir kiek mažiau jos supančią aplinką. Kaip nurodo JAV Ligu kontrolės ir prevencijos centras, keturi gyvenamosios būdai turi didžiausią įtaką gyvenimo trukmės didinimui, t. y. alkoholio vartojimo ribojimas, rūkymo atsisakymas, sveika mityba ir fizinis aktyvumas. Aplinkos fiziniai, cheminiai ir biologiniai veiksniai gali sukelti per 80 ligų ir susižalojimų rūšių. Aplinkos veiksniai turi didelės įtakos kraujotakos sistemos ligų, piktybinių navikų paplitimui. Tinkami veiksmai valdant aplinkos rizikos veiksnius gali žymiai sumažinti aplinkos veiksnių įtaką visuomenės sveikatai.

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimas – planavimo ir sprendimo priėmimo proceso dalis, kuri analizuoja planų, programų, projektų ir strategijų potencialiai teigiamą ir neigiamą poveikį visuomenės sveikatai (*Technical Guidance for HIA in Alaska*. State of Alaska HIA Program Department of Health and Social Services, 2011). Poveikio visuomenės sveikatai vertinimas suprantamas kaip viena iš veiklų, kurių rezultatai gali turėti teigiamos įtakos pagrindiniams sveikatą lemiantiems veiksniams, t. y. gyvenimui ir aplinkai. Kaip nurodo PSO, PVSV yra priemonė, kuri leidžia vertinti politikos, planų ir projektų poveikį visuomenės sveikatai skirtinguose ūkio sektoriuose, taikant kokybinius, kiekybinius ir bendro sutarimo

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

vertinimo metodus (*Health Impact Assessment: Main Concepts and Suggested Approach: Gothenburg Consensus Paper*. WHO Regional Office for Europe, European Centre for Health Policy, 1999).

PVSV sudaro galimybes sprendimus priimančioms institucijoms pasirinkti planų, programų ar projektų alternatyvas ir numatyti priemones, kurios užtikrins ligų ar susižalojimų mažėjimą ir sveikatos puoselėjimą.

PVSV proceso pagrindiniai bruožai yra šie:

- Tinkamumas vertinti specifines strategijas, programas ir projektus;
- Išsamus potencialių poveikių sveikatai vertinimas;
- Įvairių mokslo sričių įtraukimas į vertinimo procesą, panaudojant skirtingų sveikatos ir kitų sektorių (aplinkos, socialinio ir ekonominio) duomenis;
- Lankstumas, užtikrinantis metodo panaudojimą įvairiose planavimo stadijose ir įvairiais sprendinių variantais.

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo procesas užtikrina:

- Planų ir programų rengėjų, pagrindinių interesų grupių, bendruomenių dalyvavimą priimant sprendimus;
- Planų ir programų alternatyvų galimų pasekmių sveikatai (teigiamų ir neigiamų) prognozę;
- Reikšmingų poveikių visuomenės sveikatai nustatymą;
- Teigiamų poveikių sveikatai ir neigiamų poveikių prevencijos prioritetų nustatymą;
- Bendradarbiavimą tarp planų, programų rengėjų ir institucijų, atsakingų už visuomenės sveikatą;
- Informacijos sklaidą visuomenei, kad poveikiai visuomenės sveikatai yra vertinami priimant sprendimus dėl planų ir programų.

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo procedūra, priimant sprendimus dėl strategijų, šiuo metu yra gana plačiai taikoma Europos šalyse, JAV, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, kai kuriose Afrikos ir Azijos šalyse. Planų ir programų poveikio visuomenės sveikatai vertinimas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

yra gana plačiai taikomas plėtros projektuose, kuriuos finansuoja didžiausi pasaulio bankai. Pasaulio banko padalinys Tarptautinė finansų korporacija (*International Finance Corporation*) 2009 m. yra išleidusi metodinį dokumentą „Poveikio sveikatai vertinimo įvadas“ (*Introduction to Health Impact Assessment*), kurio tikslas yra pateikti projekto įgyvendinimo poveikio visuomenės sveikatai gerosios praktikos vadovą.

PSO poveikio visuomenės sveikatai vertinimą pateikia kaip sąvadą procedūrų, metodų ir priemonių, kurios leidžia įvertinti politikos, programos ar projekto potencialius poveikius visuomenės sveikatai ir šių poveikių veikiamas visuomenės grupes. Planų ir programų poveikio visuomenės sveikatai vertinimą PSO rekomenduoja įtvirtinti kaip priemonę, veikiančią sprendimus, priimamus kituose (ne sveikatos priežiūros) sektoriuose, kad būtų keičiama fizinė ir socialinė aplinka, užtikrinant visuomenės ir individo sveikatos puoselėjimą (*Health Impact Assessment as Part of Strategic Environmental Assessment*. World Health Organization, Regional Office for Europe, 2001).

Šio projekto tikslas yra integruoti poveikio visuomenės sveikatai vertinimo procedūrą į sprendimų priėmimą dėl aplinkos apsaugos sektoriaus strateginių dokumentų sprendinių, įgyvendinant PVSV tobulinimo ir plėtojimo priemonių, stiprinti administracinius PVSV gebėjimus, uždavinį.

Diegiama poveikio visuomenės sveikatai vertinimo procedūra numatoma ir kaip priemonė nustatyti teisės aktų įgyvendinimo pasekmes visuomenės sveikatai. Ją būtų galima taikyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 16 d. nutarimo Nr. 1276 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 26 d. Nr. 276 nutarimo „Dėl sprendimų projektų poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo“ nuostatoms, kurios numato, kad teisinio reguliavimo poveikio vertinimas atliekamas, siekiant tobulinti viešosios politikos formavimą, sprendimų priėmimą, suteikti rengiančioms ir priimančioms sprendimus valstybės institucijoms ir įstaigoms informaciją apie galimas sprendimų alternatyvas ir jų įgyvendinimo pasekmes, sudaryti sąlygas pasirinkti tinkamiausią problemos sprendimo būdą. Šiuo teisės aktu reikalaujama atlikti prioritetinių teisėkūros iniciatyvų, įstatymų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų projektų, teikiamų svarstyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei, numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimą, kai numatoma reglamentuoti iki tol nereglamentuotus santykius, taip pat, kai iš esmės keičiamas teisinis reguliavimas.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimą atlieka projekto rengėjas. Viena iš vertinimo sričių yra poveikis aplinkai, apimantis ir tai, kaip projekto įgyvendinimas paveiktų žmones ir jų sveikatą.

Šiose metodinėse rekomendacijose nurodyti vertinimo metodai ir būdai taikytini ir minėtų teisėkūros iniciatyvų poveikiui visuomenės sveikatai vertinti.

4 VARTOJAMOS SAŲVOKOS

Apimties nustatymas (PVSV programos parengimas) yra procesas, kurio metu identifikuojami planų ir programų ar projektų potencialūs poveikiai sveikatai ir pagrindinės interesų grupės, nustatomi potencialių poveikių visuomenės sveikatai prioritetai, kurie bus vertinami atliekant PVSV procedūrą. Šis identifikavimas vykdomas apžvelgiant mokslines, tiriamąsias publikacijas, pagrįstus kokybinius ir kiekybinius įrodymus (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Apžvalginis (angl. *Rapid*) PVSV arba mini PVSV – tai toks PVSV, kuriam atlikti nereikia didelių laiko sąnaudų. Tai gali būti tyrimas, atliekamas naudojantis esama informacija (Parry and Stevens. “*Desk top*” exercise. 2001) arba organizuojant pusės dienos ar dienos trukmės seminarą su pagrindinėmis interesų grupėmis. Abiem atvejais poveikiams sveikatai identifikuoti reikalinga minimali kvalifikacija (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Interesų grupės – tai visuomenės grupės, kurios disponuoja projekto ekspertų žiniomis ir kurioms turės įtakos planai ir programų įgyvendinimas (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Išsamus PVSV arba vadinamasis maksi PVSV – tai detalus ir tikslus PVSV. Šis PVSV paprastai apima visų interesų grupių dalyvavimą, reikalingų duomenų paiešką, surinktų duomenų vertinimą ir naujų duomenų gavimą. Atliekant šį vertinimą gali būti pasitelkta ir kontrolinė gyventojų grupė (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Įvertinimas (angl. *appraisal*) yra PVSV etapas, kuris seka po PVSV apimties nustatymo, kai ankstesnėje stadijoje nustatyti poveikiai sveikatai įvertinami kokybiniu ir kiekybiniu būdu naudojantis prieinamais pagrįstais įrodymais.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Kokybiniai ir kiekybiniai įrodymai apima egzistuojančius kiekybinius mokliškai pagrįstus įrodymus, tačiau gali apimti ir bendresnę kokybinę informaciją, t. y. nuomones, patirtį, lūkesčius asmenų, kuriems politiniai sprendimai turės tiesioginės įtakos. PVSV procese kokybiniai ir kiekybiniai įrodymai tarpusavyje derinami. Bendrąja prasme kiekybiniai įrodymai yra pagrįsti duomenimis, kuriuos galima išmatuoti ar apskaičiuoti, o kokybiniai įrodymai negali būti išmatuoti įprastais būdais ir yra subjektyvūs bei atspindi gyventojų jautimus, nuomones ir požiūrius (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą:

<http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Energetikos sektoriaus strategijos – energetikos sektoriaus strateginiai planavimo dokumentai bei įvairios teisėkūros iniciatyvos.

ESS poveikio visuomenės sveikatai vertinimas – Energetikos sektoriaus strategijų veiksmų, darančių įtaką visuomenės sveikatai, poveikio sveikatai nustatymo, apibūdinimo ir vertinimo procesas.

Pagrįsti įrodymai yra informacija, surinkta iš statistinių analizių, publikuotų tyrimų ir pilkosios literatūros, kuri pateikia žinias apie sveikatą veikiančius faktorius. Pavyzdžiui, kalbant apie būstą, yra daugybė studijų, kuriose pateikiama informacijos apie drėgno ir šalto būsto ryšį su kvėpavimo sistemos ligomis arba ryšį tarp geros kokybės būsto ir gyvenimo kokybės (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą:

<http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Pilkoji literatūra – vyriausybinių institucijų, universitetų ir kitų mokslo įstaigų, verslo, pramonės spausdintos ar elektroninės publikacijos, kurios nėra viešai prieinamos leidiniuose, duomenų bazėse ar internete (konferencijų dokumentai, konferencijų prezentacijos, nepublikuotos tezės, ataskaitos, standartai ar specifikacijos (prieiga per internetą:<http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Grey+Literature>).

Planai ir programos – nacionalinio, regioninio ar vietinio lygmens planavimo dokumentai (veiksmų planai ir programos, plėtros planai (programavimo dokumentai), ūkio šakų vystymo planai ir programos, strategijos, koncepcijos, teritorijų planavimo dokumentai ir kt., įskaitant planus bei programas, prie kurių finansavimo prisideda Europos Bendrija), kurie rengiami, tvirtinami ir (arba) priimami pagal galiojančius teisės aktus ar pagal kompetenciją įgyvendinant viešąjį administravimą ir kurių įgyvendinimo pasekmės gali būti reikšmingos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

aplinkai, įskaitant tokių planų ir programų visiškų ar dalinius pakeitimus (Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas (Žin., 1992, Nr. 5-75, su vėlesniais pakeitimais).

Poveikis sveikatai – sveikatos būklės pokytis, kuris gali būti teigiamas arba neigiamas.

Teigiamas poveikis turi teigiamos įtakos sveikatai arba turi įtakos jos gerinimui. Yra nustatyta, kad pojūtis, jog žmogus gali kontroliuoti savo gyvenimą, turi pasirinkimą, teigiamai veikia jo psichinę sveikatą ir aplinką, suteikia sveikatos jausmą. Neigiamas poveikis turi priešingą poveikį, sukelia ir turi įtakos sveikatos praradimui. Darbas nesaugiomis ir nehygieniškomis sąlygomis arba laiko praleidimas užterštoje vietovėje turi neigiamą poveikį fizinei sveikatai (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą:

<http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

Projektas – trumpos trukmės priemonės ar veiksmai, kuriais siekiama per apibrėžtą laiką ir su tam tikrais ištekliais sukurti unikalų ir pamatuojamą produktą ar paslaugą.

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimas – planuojamos ūkinės veiklos veiksmų, darančių įtaką visuomenės sveikatai, poveikio sveikatai nustatymo, apibūdinimo ir vertinimo procesas (Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938).

PVSV atranka yra pradinis žingsnis, nustatantis, ar politinis sprendimas, programa ar projektas yra PVSV objektas. Taikytini atrankos kriterijai gali būti planuojamos veiklos dydis ir sąnaudos, akivaizdūs ar ūmūs, ar ilgalaikiai poveikiai sveikatai.

PVSV rezultatai – tai PVSV proceso produktai ar išvestis. Jie gali apimti, pavyzdžiui, projekto paveiktų gyventojų skaičių, amžių, priklausomybę etninėms grupėms, susitikimų skaičių arba būdus, kuriais projekto išvados yra paskleistos (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

PVSV seminaras – tai grupės žmonių susitikimas, turintis specifinį tikslą. Tai gali būti susitikimas, nustatantis pagrindinių interesų grupių sveikatos nuogastavimus dėl konkrečios politikos, programos ar projekto įgyvendinimo, arba nustatantis kokybinių ir kiekybinių įrodymų šaltinius ar nustatantis personalo mokymus PVSV taikomų metodų klausimais. Seminaruose prezentacijos derinamos su kolektyviniu darbu (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>).

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Strategija. Lietuvos teisės aktuose nėra nustatytas strategijos apibrėžimas. Netiesioginis strategijų apibūdinimas yra pateiktas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. rugpjūčio 25 d. nutarimo Nr. 1220 redakcija) patvirtintoje Strateginio planavimo metodikoje (Žin., 2010, Nr. 102-5279).

Strateginio veiklos plano programa – esminė strateginio veiklos plano dalis, skirta strateginiam tikslui įgyvendinti, kurioje nustatyti šios programos tikslai, uždaviniai, priemonės (projektai), vertinimo kriterijai, jų reikšmės ir asignavimai.

Strateginis planavimas – procesas, kurio metu nustatomos veiklos kryptys ir būdai vykdyti institucijos misiją, pasiekti numatytus tikslus ir rezultatus, veiksmingai panaudojant finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius.

Strateginis veiklos planas – veiklos planavimo dokumentas, kuriame, atsižvelgiant į ilgą ir vidutinės trukmės planavimo dokumentų nuostatas, taip pat į aplinkos analizės išvadas, suformuluoti misija, strateginiai tikslai, aprašomos vykdomos programos, siejami rezultatai ir numatomi asignavimai.

Sveikatos determinantai yra faktoriai, kurie turi įtakos sveikatos būklei ir lemia sveikatos skirtumus ir netolygumus. Šių faktorių yra daug, jie skirtingi ir apima natūralius biologinius faktorius (amžių, lytį, etninę padėtį), elgseną ir gyvenimą (rūkymą, alkoholio vartojimą, mitybą, fizinį aktyvumą), fizinę ir socialinę aplinką (būsto kokybę, darbo aplinką, miestų ar kaimo vietovių aplinką), sveikatos priežiūros prieinamumą (PSO PVSV žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hia/about/glos/en/index2.html>). Visi minėti faktoriai yra tarpusavyje susiję ir skirtingi jų lygiai lemia sveikatos netolygumus. Sveikatos determinantai dar vadinami visuomenės sveikatai įtaką darančiais veiksniais – žmogaus aplinkos biologinių, cheminių, ekonominių, ergonominių, fizikinių, socialinių, psichologinių ir kitų veiksmų, darančių įtaką ir žmogaus, ir visuomenės sveikatai, visuma (Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938)).

Teisėkūros iniciatyva – siūlymas nustatyti naują ar keisti esamą teisinį reguliavimą, nurodant šio teisinio reguliavimo nustatymo ar keitimo tikslus ir pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas, įstatymų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų projektai, teikiami

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

svarstyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kai numatoma reglamentuoti iki tol nereglamentuotus santykius, taip pat, kai iš esmės keičiamas teisinis reguliavimas (Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 16 d. nutarimu Nr. 1276 (Žin., 2012, Nr. 124-6234).

Visuomenės sveikata – gyventojų visapusė dvasinė, fizinė ir socialinė gerovė (Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938).

Visuomenės sveikatos rizikos veiksniai – natūralūs gamtos ir dirbtiniai veiksniai, taip pat gyvenimo ir elgesio įpročiai, dėl kurių poveikio atsiranda rizika visų gyventojų ar atskirų jų grupių sveikatai (Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr.56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938).

I. ENERGETIKOS SEKTORIAUS NACIONALINIŲ, REGIONINIŲ IR VIETOS LYGMENS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ LIETUVOJE APŽVALGA

Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos (patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133 (Žin., 2012, Nr. 80-4149) tikslas – nustatyti pagrindinius Lietuvos energetikos sektoriaus tikslus ir jų įgyvendinimo kryptis iki 2020 metų ir numatyti Lietuvos energetikos sektoriaus plėtros gaires iki 2030 ir iki 2050 metų. Svarbiausias šioje strategijoje numatomų energetikos politikos krypčių ir veiksmų tikslas – Lietuvos energetinės nepriklausomybės iki 2020 metų užtikrinimas, sustiprinsiantis Lietuvos energetinį saugumą ir konkurencingumą. Lietuvos energetinė nepriklausomybė užtikrins galimybę laisvai pasirinkti energijos išteklių rūšį ir jų tiekimo šaltinius (įskaitant vietinę gamybą), labiausiai atitinkančius valstybės energetinio saugumo poreikius ir Lietuvos vartotojų interesus įsigyti energijos išteklius palankiausia kaina.

Lietuvos energetikos sektorius iki 2020 metų

Strategijoje numatomi uždaviniai ir esminiai sprendimai šiose energetikos srityse:

- Elektros energijos;
- Šilumos;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Gamtinių dujų;
- Naftos;
- Atsinaujinančių energijos išteklių;
- Energetinio efektyvumo didinimo bei aplinkos apsaugos ir išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimo srityse.

Elektros energija

Elektros gamybos, perdavimo ir skirstymo strategija	
<p>Vizija</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Darbas sinchroniniu režimu su kontinentine Europa ir integracija į Vakarų Europos ir Šiaurės šalių regionines sistemas ▪ Pakankami vietiniai pajėgumai vidaus paklausai patenkinti ▪ Diversifikuotas kuro tiekimas 	<p>Strateginės iniciatyvos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Infrastruktūros ir rinkų integracija į Europos elektros energetikos sistemas <ul style="list-style-type: none"> • Elektros jungtys su Lenkija ir Vakarų Europos elektros rinka • <i>NordBalt</i> jungtis su Skandinavijos elektros rinka • Bendros Baltijos elektros rinkos sukūrimas 2 Elektros energetikos sistemos sujungimas su kontinentinės Europos elektros energetikos tinklais (KET) darbu sinchroniniu režimu <ul style="list-style-type: none"> • Keitiklių įrengimas, reikalingas sinchroniniam darbui su KET • Vidaus tinklų stiprinimas rengiantis sinchroniniam darbui su KET 3 Pakankami vietiniai pajėgumai baziniams elektros energijos generavimo pajėgumams užtikrinti <ul style="list-style-type: none"> • Visagino branduolinė (atominė) elektrinė 4 Didesnė atsinaujinančių energijos išteklių dalis elektros energijos gamyboje
<p>Esama padėtis</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Elektros energijos trūkumas Baltijos šalyse (1,3 GW 2020 metais) dėl Ignalinos atominės elektrinės bei senų elektrinių uždarymo ir augančio elektros energijos poreikio ▪ Didžioji dalis elektros energijos gaminama naudojant iškastinį kurą ▪ Nėra jungčių su ES valstybėmis narėmis ir dėl to neįmanoma pasinaudoti bendros rinkos teikiama nauda ▪ Reikalingas tinklo modernizavimas 	

7

Elektros energetikos sektoriuje didžiausias dėmesys skiriamas įgyvendinti tuos strateginius projektus ir sprendimus, kurie turės esminį poveikį Lietuvos energetinei nepriklausomybei pasiekti, tai yra:

Integracija į Europos elektros energetikos sistemas

Lietuvos–Lenkijos elektros jungties LitPol Link 1 eksploatacijos pradžia 2015 m. ir jungties išplėtimas 2020 m., taip pat nutiesiant papildomą Lietuvos–Lenkijos elektros jungtį (LitPol Link 2), kurios ateityje taip pat užtikrins ir darbą sinchroniniu režimu su Europos elektros perdavimo sistemos operatorių asociacijos (toliau – ENTSO-E) kontinentinės Europos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

elektros tinklais. Lietuvos ir Lenkijos elektros energijos jungtis sujungs Baltijos šalių energetikos sistemą su Vakarų Europos energetikos sistema. Linijos ilgis: apie 150 km. Iš kurių apie 100 km trasos tęsis Lenkijos teritorijoje. Galia: 500 MW eksploatuojama nuo 2015, 1000 MW nuo 2020 m.;

Lietuvos–Švedijos elektros jungties NordBalt užbaigimas 2015 m. Jungties ilgis būtų - apie 450 km, galia – 700 MW. Ją sudarytų aukštos įtampos nuolatinės srovės povandeninis ir požeminis kabeliai bei keitiklių stotys Lietuvoje ir Švedijoje;

regioninės Baltijos valstybių elektros rinkos sukūrimas ir integravimas į Šiaurės šalių ir kontinentinės Europos elektros rinkas;

Lietuvos, Latvijos ir Estijos elektros energetikos sistemų susijungimas su ENTSO-E kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu.

Pakankamų konkurencingų vietinių elektros gamybos pajėgumų užtikrinimas, siekiant patenkinti bazinės generacijos poreikį ir šalies elektros energijos paklausą 2020 m. (12–14 TWh per metus)

regioninės branduolinės (atominės) elektrinės Visagine statyba (numatoma pastatyti naują 1358 MW galingumo atominę elektrinę. Projektą įgyvendina Lietuva, Latvija, Estija ir strateginė investuotoja - Japonijos kompanija "Hitachi");

elektros energijos gamybos iš atsinaujinančių energijos išteklių masto didinimas.

Trečiojo ES energetikos paketo įgyvendinimas

elektros perdavimo veiklos atskyrimas nuo tiekimo ir kitų veiklos rūšių;

elektros rinkos, plėtros ir valdymo principų suderinimas su Trečiojo ES energetikos paketo nuostatomis ir reikalavimais.

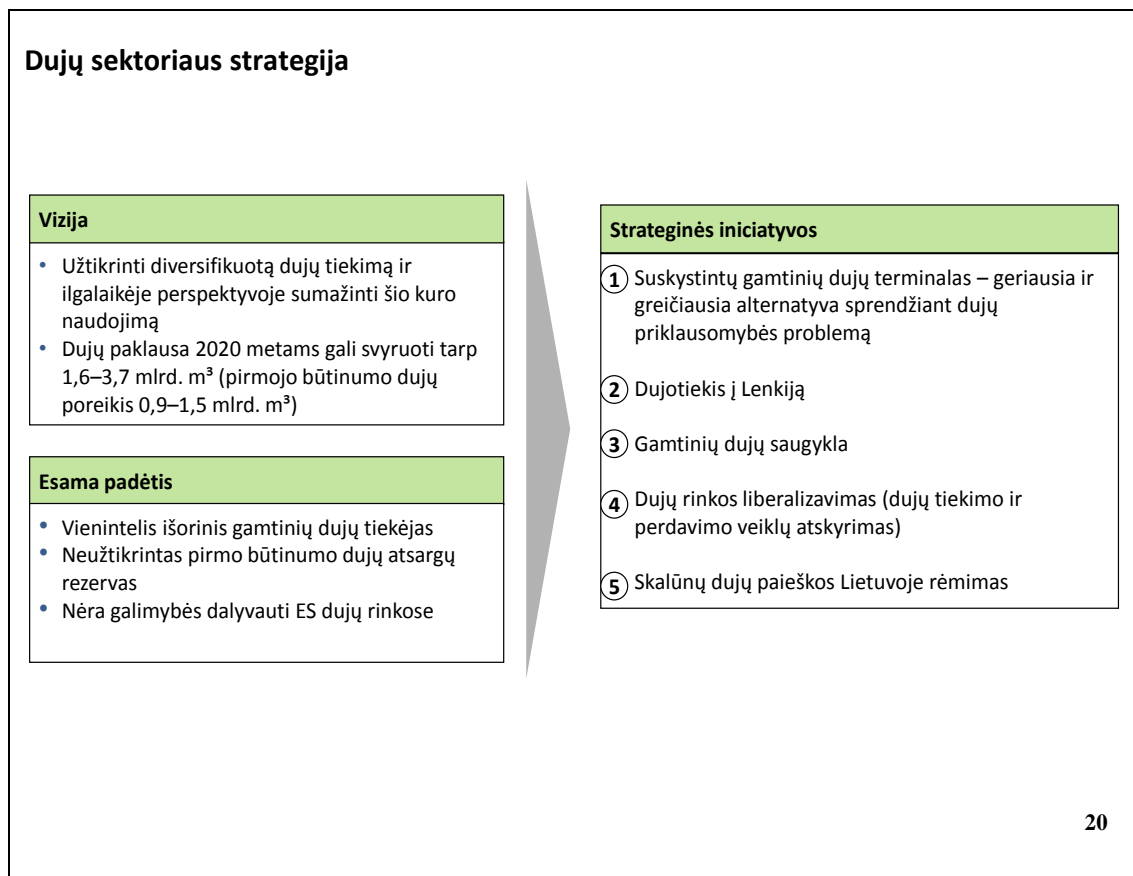
Šiluma

<p>Šilumos sektoriaus strategija</p>	
<p>Vizija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Didinti energetinę nepriklausomybę keliant energijos vartojimo efektyvumą ir pereinant prie atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo • Užtikrinti pagrįstai mažas šilumos kainas 	<p>Strateginės iniciatyvos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Skatinti šilumos energijos taupymą 2 Remti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą šildymo sektoriuje: <ul style="list-style-type: none"> • didinti šilumos gamybą iš biomasės (biomasės kogeneracinėse elektrinėse ir katilinėse) • efektyviai panaudoti buitines atliekas šilumos gamybai • panaudoti liekamąją šilumos energiją 3 Konkurencingumo didinimas ir rinkos liberalizavimas, centralizuotos šilumos tiekimo sektorių pertvarkant pagal Trečiojo ES energetikos paketo principus
<p>Esama padėtis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daugiausiai šilumos gaminama naudojant iškastinį kurą (gamtines dujas – daugiau negu 70 %) • Labai didelis šilumos energijos suvartojimas pastatuose • Per maža šilumos tiekėjų konkurencija • Didelės šilumos kainos 	
<p>14</p>	

Šilumos sektoriaus pagrindinis uždavinys – padidinti šilumos gamybos, perdavimo ir vartojimo efektyvumą, tuo pačiu metu keičiant šilumos gamybai naudojamas gamtines dujas biomase. Iki 2020 metų Lietuva sumažins šilumos suvartojimą gyvenamuosiuose namuose ir viešuosiuose pastatuose 30–40%. Palyginti su 2011 metais, tai kiekvienais metais leis sutaupyti nuo 2 iki 3 TWh šilumos. Centralizuoto šilumos tiekimo sektorius bus pertvarkytas remiantis Trečiojo ES energetikos paketo principais ir sudarant prielaidas susiformuoti sąžininga ir efektyvia konkurencija pagrįstai šilumos gamybos ir perdavimo įmonių veiklai.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Gamtinės dujos

Gamtinių dujų sektoriuje ilguoju laikotarpiu bus siekiama sumažinti gamtinių dujų suvartojimą keičiant jas atsinaujinančiais energijos ištekliais, trumpuoju laikotarpiu – užsitikrinti dujų tiekimo alternatyvas. Įgyvendinant šį tikslą, planuojama:

- pastatyti suskystintųjų gamtinių dujų terminalą Klaipėdoje (pietinė Klaipėdos jūrų uosto dalis ties „Kiaulės nugara“. SGD terminalui pasirinkta plaukiojanti suskystintųjų gamtinių dujų saugykla su išdujinimo technologija. Per metus terminalo pajėgumas siektų 2-3 mlrd. kub. m.);
- įrengti gamtinių dujų saugyklą (numatoma Lietuvoje įrengti požeminę gamtinių dujų saugyklą, kurios naudingas tūris būtų ne mažesnis kaip 500 mln. kub. m.);
- nutiesti Lietuvos–Lenkijos dujų jungtį (preliminariais skaičiavimais Lenkijos – Lietuvos dujotiekių jungties ilgis būtų 562 km. Šios jungties pajėgumai būtų tokie, kad į Baltijos šalis būtų galima transportuoti iki 2,3 mlrd. kub. m dujų per metus).

Siekiant paskatinti konkurenciją dujų sektoriuje, bus liberalizuojama dujų rinka atskiriant tiekiamą ir perdavimą pagal Trečiojo ES energetikos paketo nuostatas.

Nafta

Naftos sektoriaus strategija

Vizija

- Užtikrinti diversifikuotą naftos ir naftos produktų tiekimą
- Nuosekliai keisti naftos produktus atsinaujinančiais energijos ištekliais ir didinti konkurenciją Lietuvos rinkoje

Esama padėtis

- Diversifikuotas naftos ir naftos produktų tiekimas per AB „Klaipėdos nafta“
- Sukaupti pakankami naftos produktų rezervai (90 dienų poreikiui patenkinti)
- Pakankami naftos perdirbimo pajėgumai
- Neužtikrintas pakankamas konkurencingumas

Strateginės iniciatyvos

① Konkurencingumo naftos sektoriuje didinimas siekiant užtikrinti palankias kainas vartotojui:

- užtikrinimas, kad AB „Klaipėdos nafta“ išliktų valstybės kontroliuojama strateginė įmonė, garantuosianti Lietuvai galimybę apsirūpinti naftos produktais jūra
- apsirūpinimas naftos produktais konkurencingiausiu būdu

22

Naftos sektoriuje bus siekiama nuosekliai keisti naftos produktus atsinaujinančiais energijos ištekliais ir didinti konkurenciją Lietuvos rinkoje.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Atsinaujinantys energetiniai ištekliai

<h4>Atsinaujinančių energijos išteklių strategija</h4>	
<p>Vizija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Didinti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą diversifikuojant energijos išteklių balansą ir siekiant energetinės nepriklausomybės • Teikti pirmenybę ekonomiškai naudingiausiems techniniams sprendimams 	<p>Strateginės iniciatyvos</p> <p>① Padidinti AEI dalį šildymo, transporto ir elektros gamybos sektoriuose (atitinka ES reikalavimus)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Elektra <ul style="list-style-type: none"> • 20 proc. (daugiausia iš biomasės ir vėjo energijos) • Kruonio HAE 5-ojo bloko statyba (lanksčiai reguliuojama galia) – Šildymas <ul style="list-style-type: none"> • 60 proc. centriniam šildymui sunaudotos energijos (iš biomasės) – Transportas <ul style="list-style-type: none"> • 10 proc. kuro iš atsinaujinančių energijos išteklių
<p>Esama padėtis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šiuo metu AEI sudaro apie 20 proc. galutinio energijos suvartojimo Lietuvoje • Europos Sąjungos Lietuvai iškeltas tikslas 2020 metams – 23 proc. galutinio energijos suvartojimo iš atsinaujinančių energijos išteklių • Didžiąją dalį dabar naudojamų atsinaujinančių energijos išteklių sudaro biomasė 	
<p>24</p>	

Iki 2020 metų ne mažiau 23% galutinio energijos suvartojimo sudarys atsinaujinantys energijos ištekliai (ne mažiau kaip 20% elektros sektoriuje, ne mažiau kaip 60% centrinio šildymo sektoriuje, ne mažiau kaip 10% transporto sektoriuje). Šiam tikslui pasiekti bus sudarytos aiškios paramos atsinaujinančių energetinių išteklių sąlygos, kuriose pirmenybė bus teikiama ekonominiu ir techniniu požiūriu naudingiausiems energijos gamybos iš atsinaujinančių energetinių išteklių sprendimams.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Energetinio efektyvumo didinimas bei aplinkos apsaugos ir išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimas

Energetinio efektyvumo didinimo strategija

<div style="background-color: #d9ead3; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">Vizija</div> <ul style="list-style-type: none"> Padidinti galutinio energijos suvartojimo efektyvumą visose srityse <div style="background-color: #d9ead3; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">Esama padėtis</div> <ul style="list-style-type: none"> Lietuvoje energijos suvartojimas, tenkantis BVP vienetui, yra 2,5 karto didesnis už ES vidurkį Didelis energijos taupymo potencialas, ypač šildymo ir transporto sektoriuose 	<div style="background-color: #d9ead3; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">Strateginės iniciatyvos</div> <p>① Iki 2020 m. kiekvienais metais 1,5 proc. padidinti galutinio energijos vartojimo efektyvumą</p> <p>Didžiausias potencialas yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> gyvenamųjų namų ir viešojo sektoriaus pastatuose (šilumos vartojimo efektyvumo didinimas) transporte pramonėje
--	--

27

Energetinio efektyvumo didinimo srityje iki 2020 metų siekiama kiekvienais metais po 1,5% didinti energijos vartojimo efektyvumą ir taip stiprinti Lietuvos energetinę nepriklausomybę, konkurencingumą ir darnią plėtrą.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Aplinka ir išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio mažinimas

Aplinkos apsaugos ir išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio mažinimo strategija

Vizija

- Energetikos sektorius yra tausojantis aplinką ir atitinka tarptautinių aplinkos apsaugos konvencijų (Kioto protokolo, ES klimato kaitos paketo) reikalavimus

Esama padėtis

- Po 1990 metų gerokai sumažėjo išmetamų CO₂ dujų kiekiai
- 2010 metais šie kiekiai padidėjo dėl Ignalinos atominės elektrinės uždarymo pradėjus naudoti senesnes, iškastinį kurą naudojančias elektrines. Šis efektas sumažėjo importuojant dalį elektros energijos

Strateginės iniciatyvos

① Priemonės, mažinančios išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekius:

- naujos regioninės branduolinės (atominės) elektrinės projektas
- didėjanti AEI dalis energijos gamyboje
- didėjantis energetinis efektyvumas

Lietuva įgyvendins ES ir tarptautinių aplinkos apsaugos konvencijų 2020 metams keliamus reikalavimus

30

Strategijoje numatytos iniciatyvos turės teigiamą poveikį aplinkai – jų įgyvendinimas sudarys sąlygas Lietuvai iki 2020 metų į atmosferą papildomai neišmesti 11 milijonų tonų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (CO₂ ekvivalentu).

Lietuvos energetikos sektorius 2020–2050 metais

Lietuva iki 2050 metų sieks sukurti darnios plėtros principais grindžiamą, mažai šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetančią ekonomiką. 2050 metais elektros energijos poreikis bus visiškai patenkinamas ją gaminant iš atominės energijos ir atsinaujinančių energijos išteklių, o centralizuotai tiekiamos šilumos – tik iš atsinaujinančių energijos išteklių. Šalis nuolat didins energijos vartojimo efektyvumą. Lietuvos vartotojų interesų tenkinimas – galimybė įsigyti energijos išteklius palankiausiomis kainomis – išliks esminis Strategijos principas ir 2020–2050 metų laikotarpiu.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Svarbiausi Lietuvos strateginiai energetikos projektai

Eil. Nr.	Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
1.	Visagino atominė elektrinė	2008-2022	UAB „Visagino atominė elektrinė“	Visagine svarstoma nauja 1358 MW galingumo atominė. Naujosios AE projektą įgyvendina Lietuva, Latvija, Estija ir strateginė investuotoja - Japonijos kompanija „Hitachi“.
2.	Lietuvos - Lenkijos elektros tinklų jungtis „LitPol Link“	2008-2016-2020	Lietuvos–Lenkijos bendrovė „LitPol Link“	Lietuvos ir Lenkijos elektros energijos jungtis sujungs Baltijos šalių energetikos sistemą su Vakarų Europos energetikos sistema. Linijos ilgis: apie 150 km. Apie 100 km trasos tęsis Lenkijos teritorijoje. Galia: 500 MW eksploatuojama nuo 2015, 1000 MW nuo 2020 m.
3.	Lietuvos - Švedijos elektros tinklų jungtis "NordBalt"	2010-2016	AB „Lietuvos energija“ ir Affärsverket Svenska Kraftnät	Nutiesti tarpsistemine jungtį tarp Lietuvos ir Švedijos elektros energijos perdavimo sistemų. Jungties ilgis - apie 450 km, galia – 700 MW. Ją sudarytų aukštos įtampos nuolatinės srovės povandeninis bei požeminis kabeliai bei keitiklių stotys Lietuvoje ir Švedijoje.
4.	Kruonio HAE (5-asis blokas)	2012-2014	AB „Lietuvos energija“	Kruonio hidroakumuliacinės elektrinės (Kruonio HAE) gamybos pajėgumų išplėtimas numatytas pastatant penktąjį - kur kas lankstesnį ir efektyvesnį - 225 MW galios hidroagregatą.

Eil. Nr.	Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
6.	Kombinuoto ciklo dujų turbinis blokas Elektrėnuose (IX LE blokas)	2009-2012	AB „Lietuvos energija“, „Iberdrola Ingenieria y Construccion, S.A.U	Pastatytas naujas 455 megavatų galios blokas, kuris oficialiai atidarytas 2012 metų spalio 23 d.
7.	Elektros skirstykla Bitėnuose	2010	AB „LITGRID“	Į Lietuvos elektros perdavimo sistemą įjungta 330 kilovoltų (kV) įtampos elektros skirstykla Bitėnuose (Pagėgių seniūnija), kuri sujungė į žiedą šalies elektros energijos perdavimo linijas. Vykdomas 110 kV įtampos elektros skirstyklos Bitėnuose išplėtimas.
8.	Lietuvos - Lenkijos dujotiekis	2010-2018	Gaz-System S.A. AB „Lietuvos dujos“	Preliminariais skaičiavimais, Lenkijos – Lietuvos dujotiekių jungties ilgis būtų 562 km. Šios jungties pajėgumai būtų tokie, kad ja į Baltijos šalis būtų galima transportuoti iki 2,3 mlrd. kub. m dujų per metus.
9.	Požeminė gamtinių dujų	2009-2016	UAB Minijos nafta, Odin Energi A/S ir	Išplėtoti gamtinių dujų saugyklų pajėgumus, kurie leistų sukaupti iki 60 dienų dujų atsargas. Tam tikslui numatoma Lietuvoje įrengti požeminę gamtinių

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Eil. Nr.	Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
	saugykla (Syderiai)		Acoustic Geofizikai Szolgalto Kft.	dujų saugyklą, kurios naudingas tūris būtų ne mažesnis kaip 500 mln. kub. m.
10.	Suskystintų gamtinių dujų (SGD) terminalas	2011-2014	AB „Klaipėdos nafta“	Terminalo vieta - pietinė Klaipėdos jūrų uosto dalis ties Kiaulės nugaros sala. SGD terminalui pasirinkta plaukiojanti suskystintų dujų saugykla su išdujinimo technologija. Per metus terminalo pajėgumas siektų 2-3 mlrd. kub. m.
11.	Dujotiekis Klaipėda-Jurbarkas	2011-2013	AB „Lietuvos dujos“	Skirtas sujungti perdavimo sistemą į žiedinę perdavimo sistemą. Sujungti gamtinių dujų sistemas su Europos Sąjungos gamtinių dujų sistemomis. Įgyvendinus šį projektą, nuo dujotiekio Jurbarkas – Klaipėda atšakos atsirastų galimybė dujofikuoti Tauragės, Šilutės, Šilalės, Pagėgių m. ir Klaipėdos r. vartotojus.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Vilniaus miesto energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Vilniaus miesto 2010 – 2020 metų strateginis planas	2010	Vilniaus miesto savivaldybė	3.2.2. uždavinys Modernizuoti ir plėtoti energetikos sistemas (Komunalinio ūkio departamentas)

Vilniaus rajono energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Vilniaus rajono savivaldybės 2008-2015 m. strateginis plėtros planas	2011	Vilniaus rajono savivaldybė	Siekama pagal galimybes atnaujinti seniai statytus daugiabučius bei pakeisti dalį Vilniaus rajone naudojamų gamtinių dujų biokuru, siekiant sumažinti CO ₂ taršą, susijusią su energijos generavimu Lietuvoje.

Kauno miesto energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Kauno miesto strateginio plano 2008-2015 metų priemonių planas	2007	Kauno miesto savivaldybė	3.2.3. uždavinys „Plėtoti energetikos sistemą“ apima priemones susijusias su šilumos, dujų ir elektros tiekimo sistemų atnaujinimu ir plėtra.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Klaipėdos miesto energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Klaipėdos miesto strateginiu plėtros planu 2013-2020 metams	2012	Klaipėdos miesto savivaldybė	2.3.2. uždavinys. Diegti energijos taupymo ir atsinaujinančių energijos išteklių sistemas.

Šiaulių miesto energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Šiaulių miesto strateginis plėtros planas 2007-2016 metams	2006	Šiaulių miesto savivaldybė	3.3.2.2. uždavinys. Modernizuoti esamas katilines ir tęsti kogeneracijos plėtrą naudojant biokurą. 3.3.2.5. Panaudoti atsinaujinančius ir atliekų energijos išteklius šilumos gamybos ir kogeneraciniuose įrenginiuose.

Alytaus miesto energetikos strategija

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
Alytaus miesto plėtros iki 2015	2010	Alytaus miesto	2.3.2.3. uždavinys. Pastatyti biomasės kogeneracinę elektrinę Alytaus rajoninėje

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Pavadinimas	Metai	Institucija	Santrauka
m strateginis planas		savivaldybės administracija	katilinėje.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

II. ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO (APLINKAI IR (AR) SVEIKATAI) VERTINIMO ESAMOS SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA

Energetikos sektoriaus strateginių dokumentų vertinimas poveikio aplinkai ir poveikio visuomenės sveikatai požiūriu šiuo metu gali būti ir yra atliekamas per strateginių pasekmių aplinkai vertinimo procedūrą.

Esamoje padėtyje PVSV, kaip atskira procedūra, atliekama tik planuojamai ūkinei veiklai, kuriai yra nustatyta sanitarinė apsaugos zona (katilinių, šiluminių elektrinių sanitarinės apsaugos zonos dydis nustatomas pagal teršiančiųjų medžiagų ir triukšmo sklaidos skaičiavimus, taip pat atsižvelgiant į šių objektų poveikį aplinkai). Poveikio visuomenės sveikatai vertinimas yra integruotas į strateginių pasekmių aplinkai vertinimo ir poveikio aplinkai vertinimo procedūras.

Atkreiptinas dėmesys, kad planų ir programų SPAV ataskaitose didžiausias dėmesys skiriamas gamtinės aplinkos esamos padėties įvertinimui, pateikiant gana išsamią faktinę informaciją, o planų ir programų sprendinių vertinimas paprastai atliekamas kokybiniu būdu, siekiant apginti jų pagrįstumą. Susiformavo ydinga praktika, kai atliekant SPAV yra reikalaujama pateikti konkrečius duomenis apie planų ar programų sprendiniais numatomas ūkines veiklas ir jų poveikio prognozę, siekiant atitikties teisės aktų reikalavimams patvirtinimo. SPAV procedūroje mažai dėmesio skiriama socialiniams veiksniams, kurie greta kitų lemia visuomenės sveikatą. Būtų prasminga taikyti tokią PVSV procedūrą, kai siekiama sveikatos ugdymo, informacijos apie sveikatai įtakos turinčius veiksnius sklaidos tikslų per planus ar programas.

5 PLANŲ IR PROGRAMŲ PASEKMIŲ APLINKAI IR VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS

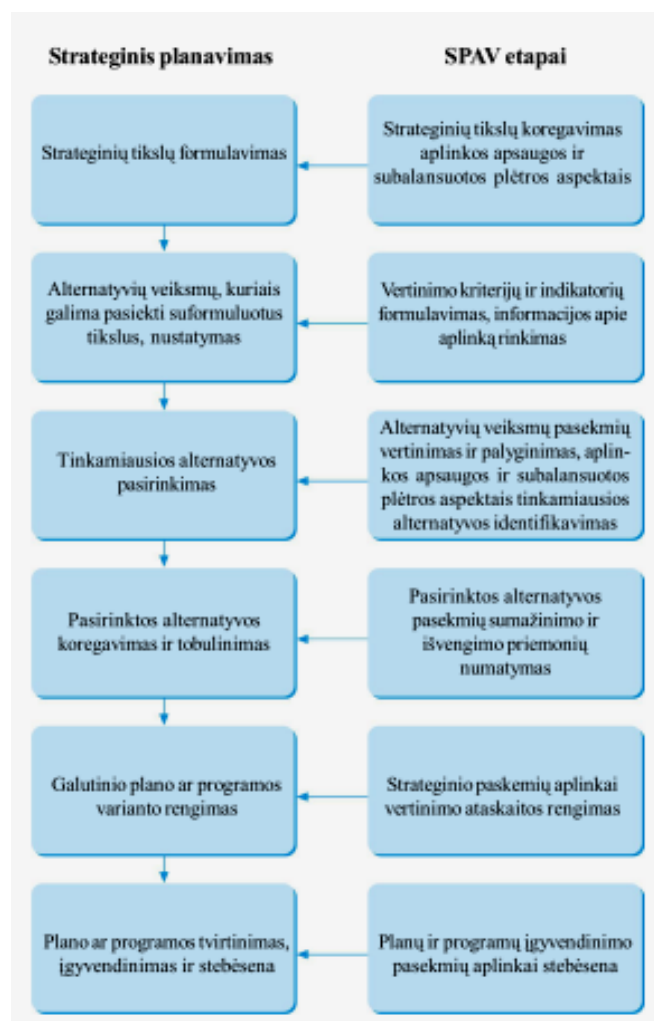
Pradedant nuo 2004 m. vidurio nacionalinės, regiono ir vietos valdžios institucijos privalo taikyti strateginio pasekmių aplinkai vertinimo procedūras, priimant ir rengiant tam tikrus planus ir programas. Šių naujų teisės aktų pagrindas yra Europos Bendrijos direktyva 2001/42/EB „Dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo“.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

SPAV tikslas yra užtikrinti, kad būtų nustatytos ir įvertintos tam tikrų planų ir programų pasekmės aplinkai, rengiant šiuos planus ir programas, t.y. prieš juos patvirtinant. Visuomenei ir subjektams sudaromos galimybės pareikšti savo nuomonę. Planavimo proceso metu svarstomos visuomenės pareikštos pastabos. Po plano ar programos patvirtinimo visuomenė informuojama apie priimtą sprendimą. Galimų tarpvalstybinių reikšmingų pasekmių atveju valstybė narė, kuriai turi įtakos, ir jos visuomenė informuojamos ir turi galimybę pareikšti pastabas, kurios taip pat integruojamos į nacionalinį sprendimo priėmimo procesą.

Kaip SPAV procedūros integruojamos į strateginio planavimo proceso etapus (*Planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo vadovas*. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Suomijos aplinkos institutas, 2006), pateikta 5-1 paveiksle.

5-1 pav. Strateginio planavimo ir SPAV sąsajos

Strateginio pasekmių aplinkai vertinimo rūšys:

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Politikos formavimo planuose ir programose dažniausiai nagrinėjamos strateginių veiksmų kryptys ir alternatyvos, nesiejant jų su konkrečia teritorija ar vietoje. Šiai programų rūšiai priskiriamos, pavyzdžiui, plėtros planai, kuriuose numatomos atitinkamos energetikos sektoriaus plėtros kryptys ir apimtys;
- Kaip atskira planų ir programų rūšis gali būti išskirti ūkinės veiklos projektus numatantys planai ir programos, skirti konkrečios ūkinės veiklos rūšių plėtros klausimams spręsti. Tokių planų ir programų strateginis pasekmių aplinkai vertinimas nuo planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo lygmens skiriasi tuo, kad vertinama keletas (ar keliolika) alternatyvių ūkinės veiklos objektų ar skirtingų ūkinės veiklos rūšių. Tokių planų pavyzdžiai – biokuro katilinių plėtros planai, kuriuose siekiama išnagrinėti ir parinkti optimalų biokuro katilinių tinklą, siekiant pigesnės šilumos gamybos;
- Trečioji planų ir programų rūšis – konkrečių teritorijų naudojimo principus nustatantys planai ir programos. Rengiant tokius planus, dažnai dar nėra žinoma, kokia konkreti ūkinė veikla bus vykdoma nagrinėjamoje teritorijoje, tačiau juose numatomos teritorijos naudojimo sąlygos ir ūkinės veiklos plėtojimo reikalavimai bei apribojimai.

SPAV tvarkos aprašas detalizuoja teritorinius ir sektorinius planus bei programas, kuriems SPAV yra privalomas. Kitiems planams ir programoms organizatorius įpareigotas atlikti atranką dėl SPAV privalomumo kiekvienu konkrečiu atveju. Pagrindinis atrankos klausimas yra, ar planas arba programa gali turėti reikšmingų pasekmių aplinkai. Planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos apraše planai ir programos suprantamos kaip nacionalinio, regioninio, rajono ar vietinio lygmenų planavimo dokumentai (veiksmų planai ir programos, plėtros planai (programavimo dokumentai), ūkio šakų plėtros planai ir programos, strategijos, koncepcijos, teritorijų planavimo dokumentai ir kita, įskaitant planus ir programas, prie kurių finansavimo prisideda Europos Bendrija), kurie rengiami, tvirtinami ir (arba) priimami pagal galiojančius teisės aktus ar kompetenciją, įgyvendinant viešąjį administravimą, ir kurių įgyvendinimo pasekmės gali būti reikšmingos aplinkai, įskaitant tokių planų ir programų visišką ar dalinius pakeitimus.

Vertinimą privaloma atlikti, kai:

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Planai ir programos skirti pramonės, energetikos, transporto, telekomunikacijų, turizmo, žemės ūkio, miškų ūkio, žuvininkystės, vandens ūkio plėtrai, atliekų tvarkymui, žemės naudojimui (paskirčiai) nustatyti ar teritorijoms planuoti ir lemia ūkinės veiklos rūšių, įrašytų į Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo (Žin., 1996, Nr. 82-1965; 2005, Nr. 84-3105) pirmą ir antrą priedus, plėtros pagrindus;
- Rengiami nacionalinio, regiono ir rajono lygmenų bendrojo teritorijų planavimo dokumentai ar esminiai jų pakeitimai;
- Planų ir programų įgyvendinimas susijęs su įsteigta ar potencialia „Natura 2000“ teritorija ar artima tokios teritorijos aplinka;
- Per atranką SPAV atlikti nusprendžiama, kad privaloma atlikti konkretaus plano ar programos SPAV.

Už visus SPAV proceso žingsnius atsakingi planų ir programų organizatoriai. Į procesą įeina vertinimo apimties nustatymas, vertinimo ataskaitos rengimas, konsultacijos su subjektais ir visuomene.

Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938) nustato, kad valstybės ir savivaldybių institucijos, priimdamos sprendimus, tvirtindamos programas, turi atlikti ir PVSV. Šiuo metu ESS (pvz. biokuro jėgainių plėtros planai) poveikio visuomenės sveikatai vertinimas atliekamas tik SPAV apimtyje, vadovaujantis 2004 m. rugpjūčio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 967 „Dėl planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nustatyta tvarka. Tačiau ESS poveikio visuomenės sveikatai SPAV metodika nėra apibrėžta. Ateityje numatoma, kad ESS PVSV galėtų būti atliekamas ir kaip individuali procedūra, kai teisės aktų nustatyta tvarka SPAV nebus vykdomas. PVSV sąsaja su planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimu yra pateikta 5-2 paveiksle. Šiame paveiksle SD (strateginiai dokumentai) žymi ir ESS.

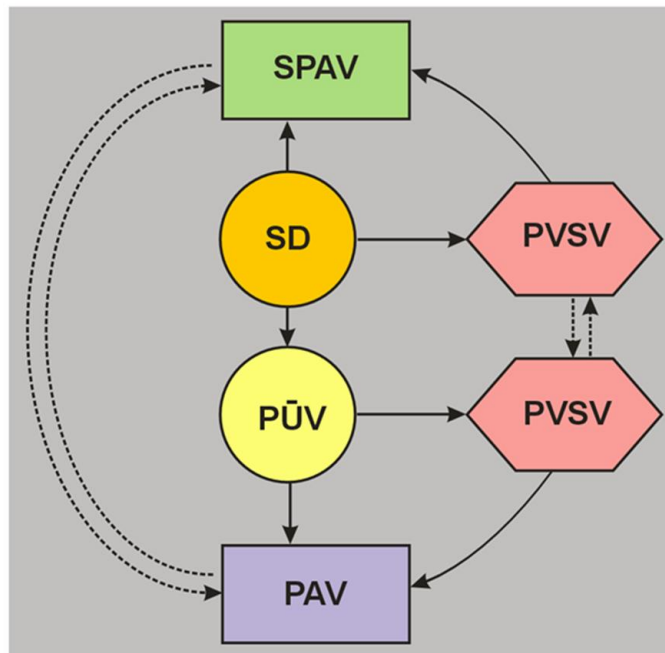
ESS ir PVSV sąsajos neturi iš esmės skirtis nuo ESS ir SPAV sąsajų, pateiktų 5-1 pav.

Toliau pateiktame paveiksle yra nurodyti ESS ir planuojamos ūkinės veiklos PVSV ryšiai. ESS poveikio visuomenės sveikatai vertinimas gali būti individualus arba SPAV dalis.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Atliekant ESS PVSV rekomenduojama naudoti su ESS susijusių planuojamų veiklų PVSV ar PAV informacija.

5-2 pav. PVSV ir SPAV sąsaja

6 PLANUOJAMOS ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI IR POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS

Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai ir poveikio visuomenės sveikatai vertinimas atliekamas tais atvejais, kai planuojama konkreti ūkinė veikla, priešingai negu SPAV procedūra, kurią atliekant vertinami aplinkos apsaugos sektoriaus strateginių dokumentų sprendiniai ar planuojamos ūkinės veiklos alternatyvos. Planuojant konkrečią ūkinę veiklą poveikis aplinkai ir visuomenės sveikatai vertinamas šių teisės aktų nustatyta tvarka:

1. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas, 1996 m. rugpjūčio 15 d., Nr. I-1495 (nauja įstatymo redakcija nuo 2005 m. liepos 12 d.), nustato, kad poveikio aplinkai vertinimo objektas yra planuojama ūkinė veikla, kuri dėl savo pobūdžio, masto ar numatomos vietos ypatumų gali daryti reikšmingą poveikį aplinkai. Įstatymas nustato, kad planuojama ūkinė veikla – numatoma vykdyti veikla, apimanti statinių statybą, esamų statinių rekonstravimą, produktų gamybą, gamybos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

proceso ir technologinės įrangos įdiegimą, modernizavimą ar keitimą, gamybos būdo, produkcijos kiekio (masto) ar rūšies pakeitimą, žemės gelmių išteklių gavybą ir kitų gamtos išteklių naudojimą, taip pat žemėtvarkos, miškotvarkos, vandentvarkos projektuose numatomą ūkinę veiklą ir kitą ūkinę veiklą, galinčią turėti poveikį aplinkai. Atliekant poveikio aplinkai vertinimą nustatomas ir planuojamos ūkinės veiklos poveikis visuomenės sveikatai.

Poveikio aplinkai vertinimas atliekamas, kai:

- Planuojama ūkinė veikla įrašyta į Planuojamos ūkinės veiklos, kurios poveikis aplinkai privalo būti vertinamas, rūšių sąrašą;
  - Atrankos metu nustatoma, kad planuojamai ūkinei veiklai yra privaloma atlikti poveikio aplinkai vertinimą;
  - Planuojamos ūkinės veiklos įgyvendinimas gali daryti poveikį Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijoms ir institucija, atsakinga už saugomų teritorijų apsaugos ir tvarkymo organizavimą, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos (toliau – AM) nustatyta tvarka nustato, kad šis poveikis gali būti reikšmingas.
2. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo (Žin., 2002, Nr. 56-2225; 2007, Nr. 64-2455; 2010, Nr. 57-2809; 2011, Nr. 153-7194; 2012, Nr. 154-7938) 18 straipsnis nustato, kad sveikatos aplinka saugoma gerinant aplinką, kad ji būtų palanki žmonių sveikatai, mažinant žmogaus veiklos neigiamą poveikį sveikatai, pašalinant aplinkai žmogaus veikla padarytą žalą, o norint pradėti ar išplėsti ūkinę veiklą, galinčią kelti grėsmę (pavojų) žmogaus sveikatai, turi būti atliekamas poveikio visuomenės sveikatai vertinimas. Planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimas vykdomas atliekant poveikio aplinkai vertinimo procedūrą, kaip pateikta pirmiau, arba kaip individualus vertinimas, vadovaujantis SAM 2011 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr.V-474 (Žin., 2011, Nr. 61-2923) patvirtintu Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atliekimo atvejų tvarkos aprašu, kurio 2 p. nustato, kad poveikio visuomenės sveikatai vertinimas atliekamas, kai Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme (Žin., 1996, Nr. 82-1965; 2005, Nr. 84-3105) nenumatytais atvejais yra planuojamos ūkinės veiklos rūšys,

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

kurioms turi būti nustatomos arba tikslinamos sanitarinių apsaugos zonų ribos poveikio visuomenės sveikatai vertinimo būdu, tačiau joms neturi būti taikomos poveikio aplinkai vertinimo procedūros Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nustatyta tvarka. Planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimui yra taikomi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. V-491 patvirtinti Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodiniai nurodymai (Žin., 2004, Nr. 106-3947). Taigi, planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimas, kaip atskira procedūra, atliekamas, kai Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytais atvejais arba kai poveikio aplinkai vertinimo atrankos išvada nurodo, kad PAV atlikti nereikia, o planuojamai ūkinei veiklai turi būti nustatoma arba tikslinama sanitarinės apsaugos zonos riba poveikio visuomenės sveikatai vertinimo būdu.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimais, poveikio aplinkai vertinimui atliekami tokie energetikos sektoriaus objektams kaip nustatyto pajėgumo šiluminės elektrinės ir kiti deginimo įrenginiai, elektros gamybos, vandens šildymo įrenginiai, vamzdynų tiesimas, dujų saugyklos, iškastinio kuro saugojimo įrenginiai, vėjo elektrinės, vandens elektrinės. PVSV atliekamas katilinėms ir šiluminėms elektrinėms.

III. ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGIJŲ PVSV

7 BENDRIEJI DUOMENYS

Susijusios su aplinkos apsauga planuojamos ūkinės veiklos PVSV pagal šiuo metu galiojančią praktiką yra orientuojamas į atitikties visuomenės sveikatos teisės aktams nustatymą. ESS PVSV turi skirtis nuo planuojamos ūkinės veiklos PVSV tuo, kad sprendinių poveikis lyginamas ne su teisės aktų nustatytais ribinėmis vertėmis, o su šalyje, apskrityje, savivaldybėje ar vietovėje nustatytais sveikatos puoselėjimo tikslais. Planų ir programų bei planuojamo ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimo palyginimas pateiktas 7.1 lentelėje.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

7.1 lentelė. Planų ir programų bei planuojamo ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimas

Kriterijus	Strateginiai dokumentai	Planuojama ūkinė veikla
Vertinimo principas	Poveikių visuomenės sveikatai nustatymas ir rekomendacijų strategijai tobulinti parengimas, diegiant visuomenės sveikatos puoselėjimo priemones	Atitikties visuomenės sveikatos teisės aktams nustatymas
Vertinimo pagrindas	Poveikio nustatymas ir neigiamo poveikio mažinimo rekomendacijų parengimas, naudojantis poveikio visuomenės sveikatai pagrįstų įrodymų baze	Kokybinis ir kiekybinis aplinkos rodiklių įvertinimas ir atitikties ribinėms vertėms nustatymas
Visuomenės įtraukimas	Užtikrinti demokratijos principą, t. y. visuomenės dalyvavimą priimant jų gyvenimui svarbius sprendimus. Informacijos iš interesų grupių gavimas apie poveikius visuomenės sveikatai ir plano ar programos tobulinimo priemones	Užtikrinti teisę gauti informaciją, visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus ir teisę kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija)
Svarba priimant sprendimą	Patariamasis vaidmuo priimant sprendimą	Pagrindas sprendimui priimti
Vyraujantis vertinimo metodas	Kokybinis	Kiekybinis

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. spalio 30 d. nutarimu patvirtinta Lietuvos nacionalinė sveikatos koncepcija ir jos įgyvendinimas nustato „sveikatos visiems“ strategiją, kurios pagrindinė strateginė kryptis yra sveikatos išsaugojimo, stiprinimo ir ligų profilaktikos prioritetas. Koncepcijoje nustatyta, kad sveikatos strategijai įgyvendinti

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

sudaromas valstybinių programų kompleksas, kuriam vykdyti suformuojamas atitinkamas biudžetas, numatomi valdymo ir kiti realizavimo mechanizmai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 27 d. nutarimu Nr. 941 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 19 d. nutarimo Nr. 600 redakcija su vėlesniais pakeitimais (Žin., 2006, Nr. 70-2574)) patvirtinta Lietuvos nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros 2006–2013 metų strategija nustatė toliau pateiktas vizijas ir valstybės misijas.

1. Valstybė rūpinasi visuomenės sveikatos stiprinimu, sveikatos sauga, ligų ir traumų prevencija. Visi sektoriai ir bendruomenė aktyviai dalyvauja priimant savivaldybėms ir valstybei svarbius sprendimus, susijusius su sveika gyvensena ir sveika aplinka. Visuomenė vis tolerantiškesnė pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Kiekvienas žmogus suvokia esąs atsakingas už savo sveikatą, ją tausoja ir stiprina. Sudarytos palankios fizinio aktyvumo sąlygos įvairaus amžiaus gyventojams, jie gali rinktis saugius produktus, sveikiau maitintis. Daugumai gyventojų sveika gyvensena ir sveika elgsena tampa prioritetinėmis vertybėmis. Dėl pakitusios gyvenimos mažėja lėtinių ligų ir mirtingumas. Ilgėja vidutinė sveiko gyvenimo trukmė, gerėja gyvenimo kokybė.
2. Valstybė sudaro sveikatos saugos teisingas, ekonomines ir socialines sąlygas, ugdo individualius sveikos gyvenimos ir sveikos elgsenos įgūdžius, nuosekliai skatina veiklą, padedančią saugoti ir stiprinti gyventojų sveikatą, kurti sveiką aplinką, draudžia ir riboja sveikatai kenksmingą veiklą, kontroliuoja ir reguliuoja veiklos poveikį aplinkai ir žmogaus sveikatai, koordinuoja pagrindinių sveiką gyvenimą ir sveiką elgseną skatinančių sričių plėtrą, užtikrina privalomųjų visuomenės sveikatos priežiūros funkcijų finansavimą ir atlikimą, visiems prieinamą lygiavertę visuomenės sveikatos priežiūrą, stebi ir vertina gyventojų sveikatinimo veiklos rezultatus.

Šios strategijos tikslas – pagerinti Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybę, ilginti gyvenimo trukmę, t. y. mažinti sergamumą, mirtingumą ir neįgalumą, ypač daug dėmesio skirti dažniausioms mirties priežastims: nelaimingiems atsitikimams ir traumoms, širdies ir kraujagyslių ligoms, onkologiniams susirgimams, psichikos sveikatos sutrikimams.

Pagrindiniai strategijos uždaviniai:

- Įtvirtinti visuomenės sveikatos svarbą valstybės ir savivaldybių politikoje;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Mažinti sergamumą užkrečiamosiomis ir neinfekcinėmis ligomis, t. y. šalinti jų priežastis;
- Gerinti visuomenės sveikatos stebėseną ir gyventojų informuotumą visuomenės sveikatos klausimais;
- Rūpintis vaikų ir jaunimo sveikatos išsaugojimu ir gerinimu.

Strategijos uždaviniai, be kitų, įgyvendinami šiais būdais:

- Teisinėmis ir ekonominėmis priemonėmis įtvirtinant visuomenės sveikatos prioritetą valstybės ir savivaldybių politikoje, nustatant veiksmingus atsakomybės ir atskaitomybės mechanizmus; laiku teikiant moksliskai pagrįstą informaciją politiką formuojantiems asmenims ir visuomenei;
- Įtraukiant suinteresuotas institucijas į sveikatos problemų sprendimą; skatinant kitus sektorius atsižvelgti į galimą priimamų sprendimų poveikį visuomenės sveikatai;
- Skatinant gyventojus keisti gyvenimo būdą pagal amžių, lytį, socialinį pažeidžiamumą; mažinant aplinkos ir socialinių bei ekonominių veiksnių poveikį sveikatai; ugdant sveikos gyvensenos nuostatas; kuriant sveiką ir saugią aplinką, ypač vaikams ir jaunimui.

Šiuo metu yra parengtas Lietuvos sveikatos programos projektas (Rekomendacijos dėl 2011–2020 m. Lietuvos sveikatos programos tikslų ir uždavinių. Prieiga per internetą:

<http://www.sveikatosprojektai.org/node/41>), įgyvendinant SAM projektą „Sisteminė sveikatos sektoriaus vykdomų reformų analizė siekiant geresnio Europos Sąjungos sveikatos politikos įgyvendinimo“ Nr. VP1-4.2-VRM-05-V-01-004. „Lietuvos sveikatos programa 2020“ nustato kryptis, kuriomis gerinama visuomenės sveikata: saugesnė socialinė aplinka, sveikesnė fizinė aplinka, sveikesnė gyvensena, efektyvesnė sveikatos priežiūra, pasisako už sveikatos politiką, grindžiamą visuotinės aprėpties, solidarumo, teisėtumo, paslaugų prieinamumo vertybinėmis nuostatomis. Svarbiausias tikslas – pasiekti, kad Lietuvos gyventojai būtų sveikesni ir gyventų ilgiau (prieiga per internetą:

http://www.sam.lt/go.php/lit/Lietuvos_sveikatos_programa_2020_tarps/2644).

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Atliekant ESS poveikio visuomenės sveikatai vertinimą siekiama, kad šie dokumentai numatytų ir visuomenės sveikatos gerinimo tikslų, nustatytų programiniuose dokumentuose, įgyvendinimo priemones.

ESS yra orientuoti į efektyvios šilumos ir energijos gamybos plėtrą, taršą mažinančių priemonių įgyvendinimą. Tačiau kai kurios priemonės gali neigiamai įtakoti gretimų teritorijų gyventojų aplinkos būklę, mažinti kraštovaizdžio patrauklumą, kelti gyventojų susirūpinimą dėl neigiamo poveikio sveikatai.. Šie emociniai-socialiniai aspektai gali turėti įtakos visuomenės sveikatai, kaip ir didėjanti aplinkos tarša.

ESS PVSV rekomenduojamas metodas yra visuotinai pripažintas Mersisaido sveikatos vertinimo vadove (Scott-Samuel, A.; Birley, M.; Ardern, K. *The Merseyside Guidelines for Health Impact Assessment: Second Edition*, 2001). Pateiktas metodas orientuotas į sveikatos determinantų pokyčių ir galimo sveikatos rodiklių (mirtingumo, traumų paplitimo ir pan.) pokyčio prognozę, remiantis moksliniais tyrimais, ekspertų patirtimi. Būtinasis šio vertinimo komponentas yra rekomendacijų dėl neigiamo poveikio mažinimo pasiūlymas.

ESS poveikio visuomenės sveikatai vertinimo pagrindiniai tikslai:

- Nustatyti, apibūdinti ir įvertinti galimą ESS poveikį visuomenės sveikatai;
- Pasiūlyti tinkamas priemones pašalinti arba sumažinti kenksmingą visuomenės sveikatai poveikį ir sveikatos puoselėjimo priemones;
- Siekti, kad tvirtinant ESS būtų atsižvelgta į pasiūlytas kenksmingo visuomenės sveikatai poveikio pašalinimo arba sumažinimo ir sveikatos puoselėjimo priemones, įgyvendinant visuomenės sveikatos strategijų tikslus.

Planų ir programų poveikiui sveikatai nustatyti taikytinos trys strategijos (*Improving Health in the United States: The Role of Health Impact Assessment*. National Research Council (US) Committee on Health Impact Assessment. Washington (DC): National Academies Press (US), 2011. 4, Current Issues and Challenges in the Development and Practice of Health Impact Assessment. Prieiga per internetą: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK83548/>):

- Platus įvairiapusių informacijos šaltinių naudojimas;
- Poveikio sveikatai įrodymų kokybės įvertinimas;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Poveikio sveikatai įrodymų šališkumo (tendencingumo) įvertinimas ir valdymas.

Taigi, planų ir programų PVSV pagrindas yra poveikio visuomenės sveikatai nustatymas, naudojantis įvairiapusiais šaltiniais, kritinis poveikio sveikatai įrodymų kokybės įvertinimas ir įrodymų analizė, siekiant nustatyti galimą mokslinio tyrimo šališkumą ar įrodymo pritaikomumą vertinamai plano ar programos sričiai.

8 REKOMENDACIJOS DĖL ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO DALYVIŲ

PVSV dalyviai yra šie:

- PVSV priežiūros grupė;
- Energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas;
- Poveikio visuomenės sveikatai vertintojas (vidinis arba išorinis), atsakingas už PVSV informacijos surinkimą, vertinimą, ataskaitos parengimą ir jos pateikimą;
- Interesų grupių atstovai;
- Konsultacijų su interesų grupėmis darbo grupė;
- PVSV stebėsenos grupė (asmuo), atsakinga už apžvalginio PVSV rezultatų stebėseną ir įvertinimą.

Kiekvieno dalyvio rekomenduojamos pareigos yra pateiktos 8.1 lentelėje.

8.1 lentelė. PVSV proceso dalyvių pareigos

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo dalyviai	Dalyvių pareigos	Institucija
PVSV priežiūros grupė	Priima sprendimą dėl PVSV atrankos. Parengia PVSV programą. Nustato konsultacijų su interesų grupėmis būdą ir dalyvius. Kontroliuoja PVSV eigą.	Energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas, visuomenės sveikatos priežiūros institucijos specialistas,

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo dalyviai	Dalyvių pareigos	Institucija
	Nustato stebėsenos ir įvertinimo tikslus bei paskiria atsakingus asmenis. Dalyvauja derybose dėl ESS rekomendacijų įtraukimo, tvirtinant ESS	vertintojas
Energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas	Pateikia galutinę (aktualią) ESS versiją. Pataria dėl vertintinų ESS sprendinių. Dalyvauja PVSV priežiūros grupės darbe. Dalyvauja konsultacijose su interesų grupėmis. Dalyvauja derybose dėl ESS rekomendacijų įtraukimo, tvirtinant ESS	Energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas (už parengimą atsakinga institucija)
Poveikio visuomenės sveikatai vertintojas	Dalyvauja PVSV priežiūros grupės darbe. Atlieka vertinimą. Parengia PVSV ataskaitą. Dalyvauja konsultacijose su interesų grupėmis. Parengia informaciją interesų grupėms organizuojant su jomis konsultacijas	Energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas (užsakovas arba rangovas). Konsultantas. Visuomenės sveikatos priežiūros institucijos specialistas
Interesų grupės	Pateikia informaciją apie esamą visuomenės sveikatos būklę ir visuomenės sveikatą lemiančius veiksnius. Pateikia informaciją apie ESS sprendinių poveikius visuomenės sveikatai. Pasiūlo ESS tobulinimo priemones	Bendruomeninės organizacijos. Gyventojai. Komunalinių paslaugų tiekėjai. Politikai. Smulkaus ir vidutinio verslo atstovai.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo dalyviai	Dalyvių pareigos	Institucija
		Pramonės ir stambaus verslo atstovai. Viešojo sektoriaus institucijos. Mokslo institucijos. PVSV konsultantai.
Konsultacijų su interesų grupėmis darbo grupė	Organizuoja konsultacijas su interesų grupėmis. Veda konsultacijas. Parengia konsultacijų su interesų grupėmis ataskaitą	Vertintojas. PVSV priežiūros grupės paskirtas narys. Samdomas konsultacijų specialistas
PVSV stebėsenos ir įvertinimo grupė	Stebi, kaip PVSV rezultatai buvo panaudoti priimant sprendimus dėl ESS. Įvertina PVSV procedūrą. Siūlo PVSV procedūros tobulinimo priemones	Visuomenės sveikatos priežiūros institucijos specialistas arba kitas PVSV priežiūros grupės paskirtas specialistas

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, vertintojas gali būti išorinis (samdomas) arba vidinis (energetikos sektoriaus strateginio dokumento rengėjas).

Kriterijai, ar reikalingas išorinis vertintojas, yra pateikti 8.2 lentelėje.

8.2 lentelė. Kriterijai, kuriais vadovaujantis nustatomas išorinių vertintojų poreikis

Išoriniai vertintojai	Kriterijai	Vidiniai vertintojai
Ne	Ar personalas turi reikalingas žinias ir patirtį, kad galėtų atlikti PVSV?	Taip
Ne	Ar personalas turi galimybes atlikti PVSV laiko prasme?	Taip
Taip	Ar reikalingas nepriklausomas vertinimas,	Ne

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Išoriniai vertintojai	Kriterijai	Vidiniai vertintojai
	siekiant išvengti vidinio vertintojo šališkumo?	

Turi būti skiriamas tinkamas dėmesys interesų grupėms nustatyti, jų atstovų kvietimui diskusijų.

Detaliau interesų grupių įtraukimas į PVSV aprašytas leidinyje „Interesų grupių dalyvavimo poveikio visuomenės sveikatos vertinime vadovas ir geriausia praktika“ (*Guidance and Best Practices for Stakeholder Participation in Health Impact Assessments*: version 1.0.

Stakeholder Participation Working Group of the 2010 HIA of the Americas Workshop March 2012. Prieiga per internetą: <http://www.healthimpactproject.org/resources/document/Guide-for-Stakeholder-Participation.pdf>).

9 REKOMENDACIJOS DĖL DUOMENŲ, LITERATŪROS ŠALTINIŲ APIE PRIEMONIŲ GALIMĄ POVEIKĮ VISUOMENĖS SVEIKATAI IR SVEIKATĄ LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKĄ ŽMONIŲ SVEIKATAI PAIEŠKOS, PATIKIMUMO IR PRITAikomUMO ĮVERTINIMO IR PANAUDOJIMO, ATLIEKANT ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMĄ

9.1 Literatūros, duomenų šaltiniai

Pagrindinė PVSV atlikti reikalinga informacija, tai:

- Vertinamų ESS sprendinių aktualios versijos (santraukos);
- Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo tikslai, uždaviniai, paaiškinant preliminaraus vertinimo esmę;
- Pasirinktos vietovės demografiniai, socialiniai ir ekonominiai duomenys, rodikliai, susiję su esama padėtimi (žr. IV skyrių);
- ESS sprendinių įgyvendinimo vietovės aplinkos duomenys;
- ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai pagrįsti duomenys;

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

- Duomenys apie ESS sprendinių galimų neigiamo poveikio mažinimo ir (arba) sveikatos puoselėjimo priemonių efektyvumą;
- Susijusių su ESS sprendiniais ar su sprendinių veikiama bendruomene ankstesnių PVSV, SPAV ir PAV duomenys.

Duomenų, literatūros šaltinių apie priemonių galimą poveikį visuomenės sveikatai ir sveikatą lemiančių veiksnių įtaka žmonių sveikatai gali būti įvairių, priklausomai nuo atliekamo PVSV rūšies, vertinimo tikslų, vertinimo etapo:

- Institucijų duomenų bazės (internetinės ir kitos);
- Užklaustos institucijoms, disponuojančioms reikalingomis ekspertų žiniomis;
- Interesų grupių apklausa;
- Moksliniai straipsniai, leidiniai ir kt., tyrimų analizės ir pan.;
- Ankstesnės PVSV, PAV ar SPAV ataskaitos;
- ESS vertinimai kitose šalyse vykdant paiešką internetinėse ir kitose duomenų bazėse, tinklalapiuose, panaudojant paieškos sistemas (pvz., *Google*);
- ESS sprendinių įgyvendinimo priemonių stebėsenos duomenys (pvz., taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai (kai tokius privaloma turėti)), kurie saugomi regionų aplinkos apsaugos departamentuose;
- Energetikos ekspertų, kurie turi patirties įgyvendinant ESS ir rengiant ESS, nuomonė. Galima ir kitų ekspertų, tai yra asmens sveikatos, savivaldybių planavimo, energijos tiekimo įmonių specialistų apklausa, nekilnojamojo turto vertintojų, kai numatomas gyventojų turto nuvertėjimas ir dėl to, tikėtina, kilsianti emocinė įtampa, apklausa arba ekspertų išvados;
- Visuomenės sveikatos ekspertų (pvz., teritorinių visuomenės sveikatos centrų, SAM Visuomenės sveikatos departamento, Higienos instituto, Sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto specialistų) apklausa.

Detaliai duomenų šaltiniai yra pateikti 1 priede.

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

Susistemintus poveikių visuomenės sveikatai įrodymus galima rasti toliau pateiktuose užsienio (daugiausia Jungtinės Karalystės) interneto tinklalapiuose.

- *Cochrane Collaboration*. Prieiga per internetą: <http://www.cochrane.org>;
- *Campbell Collaboration*. Prieiga per internetą: <http://www.campbellcollaboration.org/>;
- *Evidence for Policy and Practice Information*. EPPI-Centre. Prieigos per internetą:
  - <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=61>;
  - <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=185>;
- National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE) Public Health. Prieiga per internetą: <http://guidance.nice.org.uk/PHG/Published>;
- Centre for Reviews and Dissemination (CRD), University of York: Database of Abstracts of Reviews of Effects (DARE). Prieiga per internetą: <http://www.york.ac.uk/inst/crd/>;
- *CRD's Health Technology Assessment*: Prieiga per internetą: <http://www.york.ac.uk/inst/crd/>;
- *Health Evidence Bulletins – Wales*. Prieiga per internetą: <http://hebw.uwcm.ac.uk>;
- Turning Research into Practice (TRIP) Database of Evidence-based Articles. Prieiga per internetą: <http://www.tripdatabase.com>;
- *Community Guide (Guide to Community Preventive Services)*. Prieiga per internetą: www.thecommunityguide.org;
- Economic and Social Research Council (ESRC) UK Centre for Evidence Based Policy and Practice, Queen Mary, University of London: Prieiga per internetą: <http://www.esrc.ac.uk/impacts-and-findings/research-catalogue/>;
- World Health Organization (WHO) Health Evidence Network. Prieiga per internetą: www.euro.who.int/HEN;
- HIA Gateway. Prieiga per internetą: http://www.nice.org.uk/aboutnice/whoware/aboutthehda/hiagateway/hia_gateway.jsp

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- London Health Commission. Prieiga per internetą:
<http://www.londonhealth.gov.uk/allpubs.htm#hia>.

Rekomenduojami poveikio visuomenės sveikatai įrodymų paieškos reikalavimai:

- Užklausa turi tiksliai atitikti konkrečius PVSV poveikius;
- Užklausa turi atitikti pasirinktą geografinę vietovę;
- Užklausa turi atitikti nustatytas veikiamas visuomenės grupes.

9.2 Duomenų patikimumo ir pritaikomumo įvertinimas bei panaudojimas

Vienas iš esminių planų ir programų PVSV yra poveikio visuomenės sveikatai įrodymų patikimumo įvertinimas. Rekomenduojama įvertinti ne tik mokslinių tyrimų rezultatus, bet ir tyrimų metodologiją, prielaidas, galimą rezultatų šališkumą. Vertinant būtina susipažinti su mokslinių tyrimų rezultatų patikimumo vertinimo aspektais. Vertinimo metodologija yra plačiau aprašyta leidiniuose „Naudojamų poveikio visuomenės sveikatai vertinimuose publikuotų įrodymų apžvalgos vadovas“ (*A Guide to Reviewing Published Evidence for use in Health Impact Assessment*. London Health Observatory. Prieiga per internetą:

http://www.lho.org.uk/Download/Public/10846/1/Reviewing%20Evidence-Final%20v6.4_230806.pdf) ir „Visuomenės sveikatos politika ir praktika. Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo pagalbinės įrodymų bazės struktūra“ (Joffe, M.; Mindell, J.

Public Health Policy and Practice. A Framework for the Evidence Base to Support Health Impact Assessment. Epidemiol Community Health, 2002. 56: 132–138. Prieiga per internetą:

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1732070/pdf/v056p00132.pdf>). Poveikio visuomenės sveikatai įrodymai įvertinami jų kokybės atžvilgiu, kaip pateikta 9.1 lentelėje.

Rekomenduojama kiekvieno poveikio įrodymams pildyti atskirą lentelę.

9.1 lentelė. Surinktų poveikio visuomenės sveikatai įrodymų tinkamumo įvertinimas

Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra tinkami	ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai duomenys	Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra abejotini
Įvertinti moksliniai tyrimai		

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra tinkami	ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai duomenys	Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra abejotini
Taip	Ar galimo kiekvieno poveikio įrodymai yra nurodyti keliuose šaltiniuose?	Ne
Taip	Ar galimo kiekvieno poveikio įrodymai yra nustatyti kokybiniu ir kiekybiniu būdu?	Ne
Taip	Ar dalis poveikio visuomenės sveikatai iširtų įrodymų buvo patikrinti kitų tyrėjų?	Ne
Ne	Ar kiekvieno poveikio įrodymai yra tapatūs kiekviename tyrime?	Taip
Ekspertų nuomonė		
Taip	Ar yra ekspertų sutarimas dėl galimų poveikių visuomenės sveikatai?	Ne
Taip	Ar yra ekspertų sutarimas, kad poveikio visuomenės sveikatai įrodymai yra tvirti?	Ne
Suinteresuota visuomenė		
Taip	Ar yra visuomenės sutarimas dėl galimų poveikių visuomenės sveikatai?	Ne
Taip	Ar yra visuomenės sutarimas, kad poveikio visuomenės sveikatai įrodymai yra tvirti?	Ne
Vertintojai		
Taip	Ar vertintojas turi reikalingos patirties?	Ne
Socialinis ekonominis kontekstas		
Ne	Ar yra visuomenės ir politikų	Taip

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra tinkami	ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai duomenys	Įrodymai, kad surinkti poveikio visuomenės sveikatai duomenys yra abejotini
	surūpinimas dėl poveikių visuomenės sveikatai?	
Σ Tikėtina, kad įrodymai tinkami	Iš viso	Σ Tikėtina, kad įrodymai netinkami

Vertinant įrodymus pateikiama informacija:

Poveikio visuomenės sveikatai įrodymų įvertinimo reikalavimai:

- Nurodomas mokslinio įrodymo šaltinio pavadinimas ir autorius;
- Nurodomos mokslinių įrodymų įvertinimą vykdančio asmens pareigos, vardas ir pavardė;
- Pateikiamas toks mokslinių įrodymų apžvalgos dėstymas: apžvalgos tikslas, apžvalgos procedūros aprašymas, kas nustatyta, mokslinių įrodymų literatūros sąrašas, išvados, apžvalgos data. Gali būti pateikta kiekvieno vertinto mokslinio tyrimo santrauka, kritinis tyrimo vertinimas, tyrimo paklaidos, tendencingumas.

Vertinant kiekvieną poveikio visuomenės sveikatai įrodymą:

- Nurodoma, koks yra įvertinimo metodas, kiekybinis ar kokybinis;
- Pateikiamas mokslinių įrodymų trūkumų aprašymas;
- Pateikiami faktoriai, kurie turėjo įtakos įrodymų kokybei (pvz., tendencingumas ir pan.);
- Kai įmanoma, aptariamos neigiamo poveikio mažinimo priemonės;
- Kai įmanoma, aptariamas poveikis sveikatos netolygumams;
- Kai įmanoma, aptariami sąnaudų ir naudos vertinimai;
- Kai įmanoma, nurodomi moksliniai įrodymai dėl sveikatos netolygumų;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Kai įmanoma, nurodomas dozės ir atsako ryšys;
- Jeigu moksliniai įrodymai yra priešaringi, pateikiami išvadų suformulavimo principai (atskiriems įrodymams suteikiamas reikšmingumas);
- Pateikiamas išsamus naudotos literatūros sąrašas.

Parengiama įvertintų poveikio visuomenės sveikatai įrodymų apžvalga, kurioje rekomenduojama nurodyti:

- Vertintų mokslinių įrodymų publikavimo laikotarpį;
- Naudotas mokslinių tyrimų duomenų bazes;
- Užklausos terminus;
- Ekspertus, su kuriais buvo konsultuotasi;
- Pilkąją literatūrą;
- Mokslinių tyrimų publikacijų skaičių;
- Apžvalgos metu nustatytas kliūtis.

Rengiant mokslinių įrodymų apžvalgos ataskaitą (PVSV ataskaitoje arba atskirai) pateikiama:

- Visa pirmiau išvardyta informacija. Pateikimo būdą galima rasti Jorko universiteto Apžvalgų ir sklaidos centro aktualios sveikatos priežiūros suvestinėse (*CRD's Effective Health Care bulletins*. Prieiga per internetą: http://www.york.ac.uk/inst/crd/ehcb_em.htm);
- Santrauka, kuri gali būti pateikiama interesų grupėms (Prieigos per internetą: <http://www.thecommunityguide.org>; <http://www.iwh.on.ca/from-research-to-practice>).

Su apžvalga turėtų susipažinti bent vienas specialistas, nedalyvavęs ją rengiant.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

IV. REKOMENDACIJOS VISIEMS ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO ETAPAMS (ATRANKA; VERTINIMO APIMTIES NUSTATYMAS; POVEIKIO IR (AR) RIZIKOS SVEIKATAI NUSTATYMAS; ATASKAITOS, IŠVADŲ IR REKOMENDACIJŲ PARENGIMAS; MONITORINGAS);

10 BENDRIEJI DUOMENYS

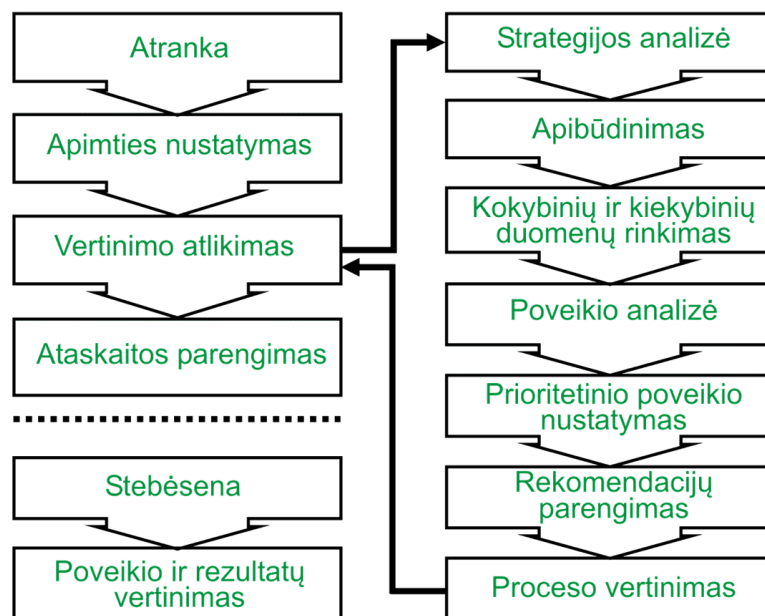
10.1 PVSV etapai ir modelis

Atsižvelgiant į poveikio visuomenės sveikatai vertinimo klasikinę koncepciją PVSV apima šiuos etapus:

- PVSV atranka;
- PVSV programos parengimas (apimties nustatymas);
- ESS sprendinių poveikio visuomenės sveikatai vertinimas;
- PVSV ataskaitos parengimas ir derybos dėl PVSV rekomendacijų įtraukimo į ESS;
- Stebėseną ir PVSV veiksmingumo įvertinimą.

Detaliau klasikinė PVSV koncepcija (*Impact*. University of Liverpool. Prieiga per internetą: <http://www.liv.ac.uk/ihia/reports.htm>) pateikta 10-1 paveiksle.

10-1 pav. PVSV pagrindinis modelis

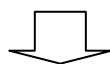
		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Toliau pateikiama preliminarus PVSV metodinių rekomendacijų projektas, kuris apima ir PVSV atrankos bei programos sudarymo gaires.

10.2 Pagrindinės PVSV veiklos

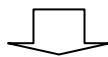
Atranka

Darbo grupės sudarymas
 Sveikatos puoselėjimo strategijų, teisės aktų identifikavimas
 ESS įvertinimas
 Esamos demografinės, sveikatos ir socialinės informacijos įvertinimas
 ESS sprendinių įgyvendinimo vietovės įvertinimas
 ESS sprendinių įvertinimas
 Poveikių visuomenės sveikatai įvertinimas
 Veikiamos vietovės ir veikiamos visuomenės nustatymas
 Svarbiausių interesų grupių nustatymas
 PVSV būtinumo nustatymas

Apimties nustatymas

PVSV ribų nustatymas
 PVSV būdo nustatymas (išsamus, apžvalginis ar preliminarus)
 PVSV programos sudarymas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Poveikio visuomenės sveikatai įvertinimas

Mokslinės literatūros, ieškant informacijos apie galimus poveikius sveikatai, apžvalga

Atliktų mokslinių tyrimų duomenų įvertinimas:

- Duomenų tinkamumo įvertinimas;
- Statistinis rezultatų patikimumo įvertinimas

Surinktų iš interesų grupių duomenų įvertinimas

Esamų sveikatos duomenų analizė

Rizikos visuomenės sveikatai aprašymas

Poveikio reikšmingumo įvertinimas:

- Tiesioginis, netiesioginis, sąveikaujantis;
- Poveikio trukmė;
- Veikiamos visuomenės mastai (veikiamų gyventojų ar bendruomenių skaičius);
- Poveikio mastai

Rizikos įvertinimas:

- Poveikio stiprumas;
- Tikimybė

ESS sprendinių tobulinimo priemonių parengimas.

Stebėseną ir įvertinimas

ESS rezultatų stebėseną ir įvertinimas

PVSV procedūros stebėseną ir įvertinimas

10.3 PVSV koncepcija

PVSV koncepcija yra pagrįsta sveikatai įtakos turinčių veiksnių identifikavimu. Mokslininkai, politikai pripažįsta, kad sveikatai turi įtakos daugelis veiksnių, įskaitant sąlygas, kuriomis gyventojai gyvena, mokosi, dirba ir ilsisi. Planai ir programos, kurios anksčiau nebuvo

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

siejamos su visuomenės sveikata, dabar yra priskiriamos prie veiksmų, kurie turi pasekmių visuomenės sveikatai. Poveikio visuomenės sveikatai vertinime pripažįstamas priežastinis ryšys tarp planų ir programų įgyvendinimo ir rizikos faktorių paplitimo, kurie turi įtakos sergamumui ir mirtingumui. ESS sveikatai įtakos turintys veiksniai pateikti 10.1 lentelėje.

10.1 lentelė. ESS sprendinių sveikatai įtakos turintys veiksniai

Veiksmų grupė	Sveikatai įtakos turintys veiksnys		
Individualus	Fiziologinis: <ul style="list-style-type: none"> • amžius • mityba • lytis • imunitetas • etninė sudėtis 	Elgsenos: <ul style="list-style-type: none"> • rizikingas elgesys • darbas • išsilavinimas • rizikos suvokimas 	Ekonominis: <ul style="list-style-type: none"> • skurdas • nedarbas
Aplinkos	Fizinis: <ul style="list-style-type: none"> • oras • vanduo, dirvožemis • infrastruktūra • būstas • energijos vartojimas • žemės naudmenys • aplinkos tarša • maistas ir pasėliai 	Socialinis: <ul style="list-style-type: none"> • šeimos struktūra • bendruomenės struktūra • kultūra • nusikalstamumas 	Finansinis: <ul style="list-style-type: none"> • darbo vieta • investicijos
Institucinis	Sveikatos priežiūra: <ul style="list-style-type: none"> • pirminė sveikatos priežiūra • specializuotos sveikatos paslaugos 	Kitos institucijos: <ul style="list-style-type: none"> • policija • priešgaisrinė tarnyba • savivaldybės institucijos 	Institucinis reguliavimas: <ul style="list-style-type: none"> • teisės aktai • strategijos • tikslai • planai

Detaliau apie AASSD sprendinių sveikatai įtakos turinčius veiksmus pateikiama priežastinio ryšio diagramose, skelbiamose Anglijos visuomenės sveikatos agentūros tinklalapyje (Causal

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

Diagrams, Public Health England

(<http://www.apho.org.uk/resource/view.aspx?RID=82294>)).

ESS įgyvendinimas gali turėti poveikį šiems visuomenės sveikatai įtaką darantiems veiksniams:

- Klimato kaita;
- Specifinė kuro rūšiai būdinga aplinkos oro tarša;
- Būstas (biokuro pakankamumas privatiems asmenims, esant padidėjusiai biokuro paklausai didelėse katilinėse),
- Maisto pakankamumas (biokuro kultūrų intensyvus auginimas, išstumiantis maistinių kultūrų auginimą),
- Pajamos (atsinaujinančios energetikos subsidijavimas kelia elektros energijos kainą vartotojams),
- Triukšmas ir specifiniai kuro rūšiai kiti fiziniai veiksniai,
- Kai kurios užkrečiamos ligos (Laimo, erkinio encefalito) dėl miško darbų apsirūpinant biokuru,
- Transportinės avarijos,
- Kraštovaizdis (didelio aukščio energijos gamybos objektai),
- Kvapai (energijos gamybai naudojant atliekas),
- Imigracija statybos metu ir su ja susijęs rizikingas elgesys, alkoholio vartojimas, nesaugus seksas)
- Demografija (gyventojų išskeldinimas statant ypač didelius energetinius objektus).

Išvardytų veiksmų pasiskirstymas ir sukeliama netolygumai visuomenėje bei šių netolygumų pasekmės visuomenės sveikatai turi būti nagrinėjamos atliekant poveikio visuomenės sveikatai vertimą.

Šie veiksniai ir jų sukeliama poveikiai yra vertinami PVSU procedūroje.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

11 ENERGEETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ PVSV ATRANKA

PVSV atranka vykdoma ESS rengėjui ar sprendimą dėl ESS priimančiai institucijai nutarus dėl PVSV procedūros (priėmusi šį sprendimą įstaiga ar organizacija toliau vadinama PVSV iniciatoriumi).

PVSV vykdomos atrankos tikslas – nustatyti, ar energetikos sektoriaus strateginio dokumento įgyvendinimas sudarys sąlygas puoselėti gyventojų sveikatą, arba atvirkščiai – turės nepriimtinių visuomenės sveikatai pasekmių, ir yra būtina numatyti strategijos sprendinių tobulinimą ar keitimą, kad būtų sumažintas ar net panaikintas neigiamas poveikis. Atliekant atrankos procedūrą nustatoma, ar būtina atlikti ESS PVSV, ar ESS gali būti tvirtinamas be pataisymų visuomenės sveikatos aspektais.

Remiantis tam tikrais kriterijais atrankos metu nustatoma, ar būtina atlikti PVSV, ar ESS pasiūlymo tobulinimo priemonės galima pateikti neatliekant PVSV, nes galimi poveikiai sveikatai yra gerai žinomi. Atrankoje vertinama:

- Energetikos sektoriaus strateginio dokumento projektas. Esamos padėties analizės išsamumas, esamos padėties vertinimo rodiklių pagrįstumas, strategijos tikslų ir uždavinių pagrįstumas ir reikšmingumas visuomenės sveikatos puoselėjimo kontekste, ESS priemonių pagrįstumas ir jų sąsaja su visuomenės sveikatos puoselėjimo reikmėmis.
- ESS priėmimo laiko grafikas. Įvertinama laiko trukmė iki strategijos patvirtinimo termino. Jeigu ESS tvirtinama greitai, nėra prasmės atlikti PVSV, nes vertinimo rezultatai bus pavėluoti.
- Sąryšis su poveikio aplinkai vertinimu. Įvertinama, ar ESS sprendiniai patenka į sąrašą sprendinių, kurių pasekmės vertinamos atliekant strateginių pasekmių aplinkai vertinimo ar poveikio aplinkai vertinimo procedūrą. ESS sprendinių privalomas vertinimas atliekant PAV ar SPAV procedūrą pagrindžia, kad PVSV, kaip atskiros procedūros, atlikti nereikia, arba PVSV rezultatai turi būti įtraukti į PAV ir SPAV dokumentus.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Preliminari nuomonė dėl ESS svarbos visuomenės sveikatai. Įvertinama, ar ESS sprendiniai atitinka visuomenės sveikatos teisės aktus, nacionalines sveikatos stiprinimo gaires, ir programines nuostatas, galimybę jas įgyvendinti ESS priemonėmis. Rekomenduojama susipažinti su jau įgyvendintų panašių strategijų stebėsenos rezultatais, šių strategijų įgyvendinimo pasekmių moksliniais vertinimais, gyventojų atsiliepimais. Rekomenduojama neapsiriboti Lietuvos patirtimi ir atsižvelgti į kitų šalių patirtį. Tais atvejais, kai ESS projekte nėra numatytos sveikatos puoselėjimo priemonės arba numatomi reikšmingi visuomenės sveikatai neigiami poveikiai, turi būti siūloma atlikti ESS PVSV. Nustačius, kad strategijos sprendiniai turės tik teigiamų poveikių visuomenės sveikatai, PVSV atlikti nesiūloma.
- Visuomenės pasiūlymai dėl ESS. Nustatoma, ar visuomenė informuota apie ESS, ar tai būtina atlikti per PVSV procedūrą. Įvertinama visuomenės reakcija į ESS sprendinius žiniasklaidoje, visuomenės pasiūlymai pateikiami raštu ar žodžiu.

Dokumentai, reikalingi atrankai atlikti:

- ESS aktuali versija;
- Ankstesnių ESS įgyvendinimo pasekmių vertinimai, įgyvendinimo ataskaitos, ESS SPAV atrankos dokumentai ir ataskaitos;
- Susijusių su ESS sprendiniais veiklų PAV atrankų dokumentai, PAV ataskaitos, PVSV ataskaitos;
- Visuomenės komentarai, pareiškimai, nuomonės, apklausų rezultatai.

Atliekant atranką iš minėtų dokumentų nustatomi galimi poveikiai sveikatai. Jeigu nėra galimybės gauti šių dokumentų ar juose nėra reikalingos informacijos, rekomenduojama atlikti ekspertų apklausą (raštu ar žodžiu):

- Visuomenės sveikatos institucijų;
- Savivaldybės energetikos, aplinkos apsaugos ir visuomenės sveikatos specialistų;
- Energetikos ministerijos specialistų;
- AM, Aplinkos apsaugos agentūros ir regionų aplinkos apsaugos departamentų specialistų;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Draugijų, asociacijų ir kitų visuomeninių organizacijų atstovų.

ESS PVSV atrankos rezultatai dokumentuojami užpildant 2 priede pateikiamą lentelę, sudarytą panaudojant Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. V-491 patvirtintų „Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių nurodymų“ (Žin., 2004, Nr. 106-3947) priedo lentelę.

Atrankos išvadai suformuluoti galima vadovautis 11.1 lentelėje nurodytais kriterijais.

11.1 lentelė. Kriterijai, kuriais vadovaujantis nustatoma, ar reikalingas PVSV

PVSV reikia atlikti		Pagal esamą žinių lygį ir vertintojo nuomonę	PVSV nereikia atlikti
Poveikiai sveikatai			
Taip	?	Ar ESS sprendiniai gali turėti tiesioginės įtakos visuomenės sveikatai?	Ne
Taip	?	Ar ESS sprendiniai gali turėti netiesioginės įtakos visuomenės sveikatai?	Ne
Taip	?	Ar yra žinomų potencialių reikšmingų neigiamų poveikių sveikatai, kuriuos gali sukelti ESS įgyvendinimas?	Ne
Taip	?	Ar reikia papildomo tyrimo potencialiems poveikiams sveikatai nustatyti?	Ne
Ne	?	Ar identifikuoti poveikiai sveikatai yra nereikšmingi?	Taip
Ne	?	Ar potencialūs poveikiai sveikatai yra gerai žinomi ir galima be PVSV pateikti pasiūlymus, kaip skatinti teigiamus ir slopinti neigiamus poveikius?	Taip
Veikiama visuomenė			
Taip	?	Ar ESS sprendiniai gali veikti didelę visuomenės dalį?	Ne
Taip	?	Ar gali būti veikiamos socialiai pažeidžiamos	Ne

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

PVSV reikia atlikti		Pagal esamą žinių lygį ir vertintojo nuomonę	PVSV nereikia atlikti
		visuomenės grupės?	
Taip	?	Ar esama visuomenės prieštaravimų dėl galimų poveikių sveikatai?	Ne
ESS sprendinio dydis			
Taip	?	Ar ESS sprendinys yra labai reikšmingas visuomenės gerovei?	Ne
Taip	?	Ar ESS sprendinys yra reikšmingas investicijų prasme?	Ne
Taip	?	Ar ESS sprendinio lemiamas pokyčių pobūdis bus didelis?	Ne
Veikiamos organizacijos			
Taip		Ar ESS sprendinys yra svarbus (prioritetinis) įmonėms ir organizacijoms?	Ne
Σ Taip ir ?		Iš viso:	Σ Ne

12 PVSV PROGRAMA

Nustačius, kad reikia atlikti PVSV, sudaroma PVSV darbo grupė, kurios užduotis – nustatyti PVSV rūšį ir apimtį bei kontroliuoti PVSV programos vykdymą.

PVSV programa nustato PVSV veiklas, numatomus naudoti PVSV metodus ir PVSV organizavimo reikalavimus, PVSV procedūros organizacinius ir dalykinius reikalavimus, siekiant, kad ji būtų optimali ir būtų išvengta nerezultatyvių ir perteklinių veiklų. Šiame etape paskiriami atsakingi asmenys už informacijos PVSV dalyviams parengimą, konsultacijų su interesų grupėmis organizavimą, PVSV ataskaitos parengimą.

Nustatant PVSV rūšį, atsižvelgiama į poveikio visuomenės sveikatai vertinimo sudėtingumą, darbų apimtį ir laiko trukmę vertinimui atlikti. Tradiciškai išskiriamos šios PVSV rūšys:

- Preliminarus (angl. *desktop*);
- Apžvalginis arba spartus (angl. *rapid*);

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Išsamus (agl. *comprehensive*).

Kriterijai, kuriais vadovaujantis galima nustatyti PVSV rūšį, yra pateikti 12.1 lentelėje.

12.1 lentelė. Kriterijai, kuriais vadovaujantis nustatoma PVSV rūšis

Apžvalginis arba preliminarus PVSV	Kriterijai	Išsamus PVSV
Taip	Ar laikas PVSV atlikti yra ribotas?	Ne
Taip	Ar jau yra nustatyti ESS priėmimo terminai?	Ne
Taip	Ar yra ribota galimybė paveikti ESS sprendimą?	Ne
Taip	Ar PVSV ištekliai yra riboti?	Ne
Ne	Ar PVSV atrankoje nustatyti galimi reikšmingi poveikiai visuomenės sveikatai?	Taip

Preliminarus ir apžvalginis metodai yra priskirtini greitiesiems vertinimo būdams, kai neatliekami ESS sprendinių galimų poveikių visuomenės sveikatai tyrimai. Preliminarus vertinimas pasirenkamas, kai darbus reikia atlikti per 2–4 sav., vertinimą gali atlikti tik vidinis vertintojas ir jis turi pakankamai informacijos pateikti ESS sprendinių tobulinimo pasiūlymus.

Bet kuriai iš PVSV rūšių PVSV darbo grupė sudaro PVSV programą. Pagrindiniai PVSV programos uždaviniai yra nustatyti:

1. ESS poveikio visuomenės sveikatai vertinimo tikslus;
2. Vertinamus ESS sprendinius;
3. PVSV ribas;
4. Interesų grupes, konsultacijų su interesų grupėmis būdą;
5. PVSV organizavimo gaires;
6. Pateikiamos informacijos visuomenei ir interesų grupėms apimtis, šaltinius ir informacijos parengimo bei pateikimo atsakomybes;
7. Konsultacijų su visuomene organizavimo tvarką;
8. Taikomus PVSV metodus;
9. Reikalavimus PVSV ataskaitai;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

10. Dalyvavimo priimant ESS sprendimą procedūrą;

11. Stebėsenos ir įvertinimo atsakomybės.

PVSV programai sudaryti rekomenduojama naudotis 12.2 lentelėje pateiktais informacijos šaltiniais.

12.2 lentelė. PVSV programos sudarymo klausimynas

PVSV programos sudarymo klausimas	PVSV programos nuostata	Informacijos šaltinis
Kas vadovaus PVSV projektui?		PVSV iniciatoriaus įsakymas
Kokie yra ESS tikslai ir uždaviniai?		PVSV iniciatoriaus pageidavimai
Kokie ESS sprendiniai numatyti vertinti?		PVSV atrankos dokumentas, SPAV dokumentas, PVSV iniciatoriaus pageidavimai
Kada numatoma patvirtinti ESS ir iki kurio termino turi būti užbaigta PVSV ataskaita?		ESS rengėjo darbo grafikas
Ar yra interesų grupių, kurios turi būti kviečiamos dalyvauti PVSV procedūroje?		Gali būti kviečiami aktyvūs visuomenės nariai, kurie teikė prašymus, pasiūlymus ESS rengėjams atliekant SPAV procedūrą, draugijų, asociacijų, įmonių ir organizacijų, institucijų atstovai
Kokie yra PVSV tikslai ir uždaviniai?		ESS, PVSV atrankos dokumentas
Kurią geografinę vietovę apims PVSV?		ESS, PVSV atrankos dokumentas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

PVSV programos sudarymo klausimas	PVSV programos nuostata	Informacijos šaltinis
Ar yra žinoma, kurias visuomenės grupes tiesiogiai veiks ESS sprendiniai?		PVSV atrankos dokumentas, ekspertų nuomonė, mokslinių tyrimų duomenys, SPAV dokumentas
Kurie PVSV metodai bus taikomi?		Kokybinis, kiekybinis
Ar yra specifiniai poveikiai sveikatai, kurie turi būti įvertinti atliekant PVSV?		PVSV atrankos dokumentas, SPAV dokumentas, ekspertų nuomonė, mokslinių tyrimų duomenys
Ar PVSV turi būti numatytos neigiamo poveikio mažinimo priemonės?		PVSV iniciatoriaus pageidavimai
Kas parengs informaciją suinteresuotai visuomenei?		PVSV iniciatoriaus arba PVSV procedūros vadovo pavedimas
Ar bus rengiamas PVSV seminaras?		PVSV iniciatoriaus arba PVSV procedūros vadovo pageidavimai
Kokios turi būti privalomos PVSV dalys?		PVSV iniciatoriaus arba PVSV procedūros vadovo pageidavimai
Kaip bus užtikrinamas PVSV išvadų pateikimas sprendimą dėl ESS priimančiai institucijai?		PVSV iniciatoriaus siūlymai
Kas bus atsakingas už PVSV veiksmingumo stebėseną ir įvertinimą?		PVSV procedūros vadovas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

12.1 Energetikos sektoriaus strateginių dokumentų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo tikslai

Siekiant nustatyti PVSV tikslus įvertinama:

- PVSV atrankos rekomendacijoje (išvadoje) nurodyti PVSV būtinumo motyvai;
- Galiojančiuose teisės aktuose ir strategijose nustatyti nacionaliniai sveikatos stiprinimo ir puoselėjimo, ligų ir susižalojimų mažinimo tikslai, kurie gali būti įgyvendinami per ESS;
- Visuomenės reakcija į ESS (jeigu tokia yra);
- ESS rengėjo pageidavimai dėl kai kurių strategijos sprendinių pagrįstumo įvertinimo.

Tikslams nustatyti rekomenduojama užpildyti 12.3 lentelę.

12.3 lentelė. ESS PVSV tikslai

Eil. Nr.	Pagrindas	Vertinami sprendiniai	PVSV tikslas
1	PVSV atrankos rekomendacijoje (išvadoje) nurodyti PVSV būtinumo motyvai	Nurodomi ESS sprendiniai, kurie atrankos dokumente įvardyti kaip galintys daryti neigiamą poveikį visuomenės sveikatai ir kurie turi būti vertinami atliekant PVSV	
2	Galiojančiuose teisės aktuose ir strategijose nustatyti nacionaliniai sveikatos stiprinimo ir puoselėjimo, ligų ir susižalojimų mažinimo tikslai	Nurodomi sprendiniai, kurie turi būti įvertinti, ar atitinka galiojančiuose teisės aktuose nustatytus nacionalinio sveikatos stiprinimo ir ugdymo, ligų ir susižalojimų mažinimo tikslus	
3	Visuomenės reakcija į ESS	Nurodoma esama visuomenės reakcija į ESS, rengėjo duomenimis, SPAV duomenimis, galimi konfliktai (gyventojų	

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Eil. Nr.	Pagrindas	Vertinami sprendiniai	PVSV tikslas
		prašymai, skundai savivaldos, visuomenės sveikatos priežiūros institucijoms ir visuomenės informavimo per PVSV procedūrą (tikslingumas)	
4	ESS rengėjo pageidavimai dėl kai kurių strategijos sprendinių pagrįstumo įvertinimo	Nurodomi ESS sprendiniai, kurių tikslingumu rengėjas abejoja dėl sveikatos aspektų ir siekia, kad jie būtų įvertinti visuomenės sveikatos požiūriu	

12.2 Vertinami ESS sprendiniai

PVSV programoje apibrėžiami tie ESS sprendiniai, kurie bus vertinami atliekant PVSV. Sprendimas dėl ESS aspektų ir komponentų vertinimo priimamas atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

- Sprendiniai įvardyti tikslų nustatymo lentelėje;
- Sprendiniai, kurių poveikiai visuomenės sveikatai nėra pakankamai ištirti arba dėl kurių esama kontraversišku vertinimų, kuriuos nepalankiai vertina visuomenė;
- Didžiausio strateginio prioriteto (svarbiausi) strategijos sprendiniai, atsižvelgiant į nacionalinius plėtros tikslus ir uždavinius bei į visuomenės poreikius. Būtina įvertinti ir ESS apimtį bei sprendinių įvairovę. Mažesnės apimties ESS gali būti vertinami visi sprendiniai, o didesnės – tik pasirinkti sprendiniai pagal prioritetą;
- Didžiausią galimą poveikį visuomenės sveikatai turintys ESS sprendiniai. Rekomendaciją gali pateikti PVSV darbo grupės visuomenės sveikatos specialistas;
- Sprendiniai, kurie gali turėti įtakos visuomenės nuomonei (sukels konfliktus visuomenėje);

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- ESS rengėjo pageidavimai dėl kai kurių strategijos sprendinių pagrįstumo įvertinimo. Atsižvelgiama į ESS rengėjo nuomonę dėl sprendinių, kurie yra nediskutuotini ir strategija dėl jų nekeičiama, kad ir koks būtų vertinimo rezultatas. Tokie sprendiniai į vertintinų sąrašą netraukiami.

Jeigu PVSV yra retrospektyvus (ESS įgyvendintas) ar lygiagretus (ESS šiuo metu įgyvendinamas), rekomenduojama aptarti strategijos aspektus su viešojo sektoriaus darbuotojais (pvz., sveikatos priežiūros, energetikos specialistais), kurie disponuoja informacija apie problemas, atsiradusias įgyvendinus strategijos sprendinius.

Nustatant vertintinus sprendinius rekomenduojama įvertinti:

- Ar vyksta teisminis procesas, susijęs su ESS sprendinių įgyvendinimu? Kurie sprendiniai yra skundžiami teismine tvarka?
- Kuriuos ESS sprendinius negatyviai nušviečia žiniasklaida?
- Kuriuos ESS sprendinius skundžia gyventojai ar interesų grupės viešojo sektoriaus institucijoms?
- Kurie ESS sprendiniai, viešojo sektoriaus institucijų vertinimu, turėjo neigiamą poveikį visuomenės sveikatai, aplinkai, įskaitant ir socialinę aplinką?
- Kurių ESS sprendinių poveikis sveikatai ar aplinkai (įskaitant ir socialinę) kelia abejonių ir skiriasi nuo perspektyvinio vertinimo?

Jeigu PVSV yra perspektyvus (ESS bus įgyvendinama ateityje), siūloma vadovautis tais pačiais kriterijais kaip ir vertinant retrospektyvų ar lygiagretų ESS ir atsižvelgti į:

- Anksčiau rengtų ESS vertinimus (pagal esamą teisinį reguliavimą – SPAV, vykdant paiešką ESS rengėjo tinklalapyje arba tiesiogiai teiraujantis ESS rengėjo);
- Anksčiau rengtų ESS vertinimus kitose šalyse, vykdant paiešką interneto ir kitose duomenų bazėse, tinklalapiuose, panaudojant paieškos sistemas (pvz., *Google*);
- ESS sprendinių įgyvendinimo veiklų PVSV, PAV ir SPAV dokumentų išvadas. Informacijos šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra arba regionų aplinkos apsaugos departamentai, kurie savo tinklalapiuose pagal kompetenciją skelbia PAV atrankos išvadas, PAV sprendimus, teritoriniai visuomenės sveikatos centrai, kuriuose

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

saugomos PVSV ataskaitos, planuojamos ūkinės veiklos organizatorius, kuris disponuoja pilnu PAV ar SPAV dokumentu ir gali jį skelbti savo tinklalapyje;

- ESS sprendinių įgyvendinimo priemonių stebėsenos duomenis (pvz., taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai (kai tokius privaloma turėti), kurie saugomi regionų aplinkos apsaugos departamentuose;
- Energetikos ekspertų, kurie turi patirties įgyvendinant ESS bei rengiant ESS, nuomonę. Galima ir kitų ekspertų, tai yra asmens sveikatos, savivaldybių planavimo, energijos, karšto vandens tiekimo paslaugas teikiančių įmonių specialistų apklausa;
- Visuomenės sveikatos ekspertų (pvz., teritorinių visuomenės sveikatos centrų, SAM Visuomenės sveikatos departamento, Higienos instituto, Sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto) nuomonę dėl vertintinų sprendinių;
- ESS sprendinių ir jų įgyvendinimo mastus. Prioritetas skiriamas didžiausios apimties sprendiniams.

Nustatant vertintinus sprendinius informacijos šaltiniai apibendrinti 12.4 lentelėje.

12.4 lentelė. Vertintinų sprendinių nustatymo informacijos šaltiniai

ESS rengėjas	ESS SPAV, PVSV atrankos dokumentai ir jų rengėjai, anksčiau rengtų ESS SPAV ir kt.	Ekspertų apklausa	Stebėsenos, PVSV, PAV ir SPAV dokumentų rengėjų ir vertintojų apklausa	Žiniasklaidos pranešimai, straipsniai, interesų grupių atstovų apklausa, aktyvių visuomenės narių prašymai
Didžiausio strateginio prioriteto (svarbiausi) strategijos	Didžiausio galimo poveikio visuomenės sveikatai sprendiniai	Sprendiniai, kurių poveikiai visuomenės sveikatai nėra pakankamai	Didžiausio galimo poveikio visuomenės sveikatai sprendiniai	Visuomenės nuomonei įtakos turintys sprendiniai

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

ESS rengėjas	ESS SPAV, PVSV atrankos dokumentai ir jų rengėjai, anksčiau rengtų ESS SPAV ir kt.	Ekspertų apklausa	Stebėsenos, PVSV, PAV ir SPAV dokumentų rengėjų ir vertintojų apklausa	Žiniasklaidos pranešimai, straipsniai, interesų grupių atstovų apklausa, aktyvių visuomenės narių prašymai
sprendiniai		ištirti		
ESS rengėjo pageidaujami sprendiniai		Didžiausio galimo poveikio visuomenės sveikatai sprendiniai	Visuomenės nuomonei įtakos turintys sprendiniai	Didžiausio strateginio prioriteto (svarbiausi) strategijos sprendiniai
Visuomenės nuomonei įtakos turintys sprendiniai		Visuomenės nuomonei įtakos turintys sprendiniai		

Anksčiau rengtų kitų šalių ESS vertinimų duomenų šaltinis: paieška internetinėse ir kitose duomenų bazėse, tinklalapiuose, panaudojant paieškos sistemas (pvz., *Google*, *Medline*).

Numatytus vertinti ESS sprendinius rekomenduojama įrašyti į 12.5 lentelę (tuščiuose langeliuose nurodyti sprendinius, kurie bus vertinami).

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

12.5 lentelė. Vertinami ESS sprendiniai

ESS strategijos kryptis	Sprendiniai, nurodyti tikslų nustatymo lentelėje	Sprendiniai, kurių poveikiai visuomenės sveikatai nėra pakankamai ištirti	Didžiausio strateginio prioriteto (svarbiausi) strategijos sprendiniai	Didžiausio galimo poveikio visuomenės sveikatai sprendiniai	Visuomenės nuomonei įtakos turintys sprendiniai	ESS rengėjo pagėdaujami sprendiniai
Infrastruktūros plėtra						
Naujų objektų statyba						
Naujos technologijos diegimas						
Kainodaros sistemos diegimas						
Infrastruktūros demontavimas						

Rekomenduojama pasirinkti ne daugiau kaip 5 sprendinius.

Papildomai detalizuojamos vertinamų sprendinių pasirinkimo priežastys, kaip apteikta 12.6 lentelėje (pateiktą lentelę galima pertvarkyti į laisvos formos tekstą).

 <p>Kuriame Lietuvos ateitį</p>		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	---	---	---------------------------

12.6 lentelė. Vertinamų sprendinių pasirinkimo priežastys

Vertinamas sprendinys	Sprendinio pasirinkimo motyvai					
	Ar atitinka nustatytą PVSV tikslą	Sprendinio įgyvendinimo poveikiai gali būti neigiami arba neišskūs (nurodomi informacijos šaltiniai)	Sprendinys gali sukelti konfliktus su gyventojais (nurodomi informacijos šaltiniai)	Sprendinį rekomenduoja vertinti ekspertai (detalizuoti priežastis)	Dėl atitinkamų sprendinių įgyvendinimo esama teisminių ginčų	Sprendinių reikšmingumas ESS (labai reikšmingas, vidutinio reikšmingumo, mažai reikšmingas)
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

Užpildžius šią lentelę, galima pasirinkti vertinti tuos sprendinius, kuriems nustatyta daugiausia motyvų.

12.3 PVSV ribos

PVSV ribos nustatomos, kad būtų vertinama tik tai, kas visuomenės grupėms daro reikšmingą poveikį. Rekomenduojama atsižvelgti ir į ESS rengėjų nuomonę dėl PVSV ribų. PVSV ribos – tai:

- Strategijos sprendinių įgyvendinimo geografinė vietovė;
- Veikiamos visuomenės grupės.

Strategijos sprendinių įgyvendinimo geografinė vietovė

Strategijos sprendinių įgyvendinimo geografinė vietovė gali būti:

- Visa šalis;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Atskiras regionas (apskritis);
- Rajonas ar savivaldybė;
- Administracinis vienetas (seniūnija, įmonė ar organizacija).

Atkreiptinas dėmesys, kad teigiami poveikiai dažniausia pasireiškia nacionaliniu lygmeniu, o neigiami – lokaliu arba net individo lygmeniu.

Nustatytas sprendinių įgyvendinimo vietas rekomenduojama surašyti į 12.7 lentelę.

12.7 lentelė. Vertinamų ESS sprendinių įgyvendinimo geografinė vietovė

Vietovė/vertinami sprendiniai	1.	2.	3.	4.	5.
Visa šalis					
Atskiras regionas (apskritis)					
Savivaldybė					
Administracinis vienetas					

Rekomenduojama pasirinkti vieną prioritetinę geografinę vietovę, kurios gyventojai gali būti labiausiai veikiami ESS sprendinių.

Veikiamos visuomenės grupės

Nustatant veikiamas gyventojų grupes atsižvelgiama į šiuos veiksniai:

- Sprendinių įgyvendinimo geografinę vietovę, prioritetą teikiant aukštesniam lygmeniui;
- Strategijos sprendinių veikiamas pažeidžiamas visuomenės grupes (ESS sprendiniai gali stipriau veikti pažeidžiamas visuomenės grupes);
- ESS sprendinių galimo poveikio stiprumą alternatyvioms visuomenės grupėms (stiprus, vidutinis, silpnas poveikis iš PVSV atrankos lentelės);
- Galimybę alternatyvioms visuomenės grupėms pasiūlyti sveikatą puoselėjančias priemones ir šių priemonių poveikio dydį (iš PVSV atrankos lentelės);

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Laiką, po kurio atsiras poveikis visuomenės sveikatai (iš PVSV atrankos lentelės).

Svarbu įvertinti pažeidžiamas ir socialiai atskiras visuomenės grupes. Buvimas socialiai atskirtu reiškia negalėjimą dalyvauti pilnaverčiame visuomeniniame, t. y. socialiniame, politiniame, ekonominiame, kultūriniame, gyvenime, kurį nulemia ribotos darbo ir pajamų, mokymosi galimybės ir ribota prieiga prie psichosocialinių ir bendruomeninių tinklų bei veiklų. Socialinė atskirtis gali reikštis vienoje ar keliose gyvenimo srityse, tad išskiriamos tokios socialinės atskirties rūšys (Burchardt, T. et al. *Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional Measure*. In Phil Agulnik, *Understanding Social Exclusion*. Oxford University Press, 2002):

- Atskirtis nuo gamybos (darbo rinka, išsilavinimas ir įgūdžiai);
- Atskirtis nuo vartojimo (vartojimo įpročiai, gyvenimo sąlygos, būstas, sveikatos apsauga, transportas, mobilumas);
- Politinė atskirtis (nematomumas viešajame gyvenime);
- Atskirtis nuo socialinio gyvenimo (nedalyvavimas organizacijose, socialinių tinklų silpnumas).

Pažeidžiamos ir socialiai atskirtos visuomenės grupės dažniausiai yra šios:

- Vyresnio amžiaus asmenys;
- Vaikai ir jaunimas;
- Šeimos ir vieniši tėvai;
- Nėščiosios;
- Bedarbiai;
- Benamiai;
- Gaunantys mažas pajamas;
- Etninės mažumos;
- Pabėgėliai;
- Fizinę, psichinę ir protinę negalią turintys asmenys.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Visuomenės grupės, kurias gali veikti ESS vertinami sprendiniai, apibendrinamos 12.8 lentelėje.

12.8 lentelė. ESS vertinamų sprendinių poveikio visuomenės grupėms pobūdis

Veikiama visuomenės grupė (s)	Geografinė vietovė	Poveikio pobūdis (teigiamas arba neigiamas)	Poveikio stiprumas (stiprus, vidutinis, silpnas)	Poveikio atsiradimo terminas, trukmė	Sveikatą puoselėjančių priemonių naudos dydis (stiprus, vidutinis, silpnas)
1. Vertinamas ESS sprendinys:					
2. Vertinamas ESS sprendinys:					

Kiekvienam vertinamam sprendiniui rekomenduojama pasirinkti ne daugiau kaip vieną ar dvi prioritetines veikiamas visuomenės grupes, kurioms numatomas stipriausias greitai atsirandantis neigiamas poveikis ir kurioms galima pasiūlyti efektyviausias sveikatos puoselėjimo priemones.

12.4 Interesų grupės

Interesų grupių nustatymo tikslas – organizuoti konsultacijas su jomis, tinkamai įvertinti galimus ESS poveikius visuomenės sveikatai ir parengti pasiūlymus dėl ESS sprendinių tobulinimo, užtikrinti visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus dėl ESS.

Rekomenduojama į PVSV procesą įtraukti tas interesų grupes, kurios bus tiesiogiai veikiamos ESS sprendinių ir kurios reiškia susirūpinimą dėl ESS sprendinių įgyvendinimo pasekmių.

Interesų grupės gali būti:

- Strategijos sprendinių veikiami bendruomenės nariai ir jiems atstovaujanti bendruomenės organizacijos;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Strategijos sprendinių veikiamų draugijų, asociacijų nariai;
- Viešojo sektoriaus atstovai (vietos valdžios, sveikatos priežiūros, policijos ir pan. institucijų atstovai);
- Suinteresuoto verslo atstovai;
- Politikai;
- Žiniasklaidos atstovai.

Rekomenduojama įtraukti tas interesų grupes, kurios teikė pastabas ir pasiūlymus ESS rengėjams, bei susijusių su ESS sprendiniais verslo, asociacijų, draugijų, bendruomenių atstovus. Interesų grupėse rekomenduojama išskirti asmenis, kurie dėl savo padėties bendruomenėje ar organizacijoje turi vertingų ESS vertinimo žinių. Šie asmenys kviečiami dalyvauti PVSV seminare individualiai. Nerekomenduojama įtraukti pavienių suinteresuotų asmenų, kadangi jų individualūs interesai gali neatspindėti grupės interesų.

Atskirais atvejais, kai nėra galimybių konsultuotis su interesų grupėmis, konsultuojamasi su atitinkamų viešojo sektoriaus, atstovaujančio interesų grupėms, institucijų atstovais.

12.5 PVSV organizavimas

PVSV darbo plano parengimas apima:

- Laiko grafiką, kuriame suplanuojami būtini darbai, PVSV ataskaitos parengimas, stebėseną ir įvertinimą. Laiko grafike numatyta darbų atlikimo trukmė turi atitikti strategijos priėmimo terminą;
- PVSV biudžeto ir lėšų šaltinių nustatymą, jeigu numatomos veiklos, kurioms reikia papildomų išlaidų (seminaro organizavimas, konsultantų, vertintojų samdymas ir kt.);
- Konsultacijų su visuomene būdo nustatymą;
- Paskyrimą pagrindinio vertintojo, kuris bus atsakingas už informacijos PVSV procedūrų vykdymą, informacijos interesų grupėms parengimą ir pateikimą, interesų grupių pasiūlymų įvertinimą, mokslinių tyrimų, kitų informacijos šaltinių apžvalgą ir įvertinimą, PVSV ataskaitos parengimą. Rekomenduojama, kad apžvalginio ir išsamaus vertinimo atvejais pagrindinis vertintojas būtų visuomenės sveikatos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

specialistas. Preliminaraus vertinimo atveju vertintojas gali būti specialiai apmokytas vidinis vertintojas.

- Konsultacijų su interesų grupėmis organizatoriaus, kuris bus atsakingas už interesų grupių pakvietimą konsultacijoms, visus konsultacijų organizavimo klausimus (patalpos, vaizdinės priemonės, pakvietimai, darbotvarkė, dalyvių registravimas ir kt.), paskyrimą.

Darbo planą rekomenduojama sudaryti taip, kaip pateikta 12.9 lentelėje.

12.9 lentelė. PVSV darbo planas

Užduotis	Data	Vieta	Atsakingas vykdytojas	Finansavimas	Pastabos
Strategijos sprendinių įvertinimas					
Visuomenės sveikatos esamos būklės įvertinimas PVSV ribose					
Mokslinės literatūros ir kitų literatūros ir duomenų šaltinių apžvalga ir įvertinimas					
Konsultacijos su interesų grupėmis					
<i>Informacijos interesų grupėms parengimas</i>					
<i>Konsultacijų su interesų grupėmis organizavimas</i>					
<i>Konsultacijų su</i>					

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Užduotis	Data	Vieta	Atsakingas vykdytojas	Finansavimas	Pastabos
<i>interesų grupėmis vedimas</i>					
<i>Interesų grupių pasiūlymų įvertinimas</i>					
ESS sprendinių poveikio visuomenės sveikatai įvertinimas					
ESS sprendinių tobulinimo pasiūlymų parengimas					
PVSV ataskaitos parengimas					
Stebėsena ir įvertinimas					

Kiekvienai užduočiai įvykdyti paskiriami atsakingi asmenys.

12.6 Taikomų PVSV metodų nustatymas

Planuojant PVSV nustatomi taikytini PVSV metodai. Metodų nustatymui rekomenduojama atsakyti į 12.10 lentelėje pateiktus klausimus.

12.10 lentelė. PVSV metodų nustatymo klausimynas

Koks numatomas PVSV metodas: <ul style="list-style-type: none"> • Kokybinis • Kiekybinis • Mišrus Pagrindimas:	
Kokie informacijos šaltiniai (poveikio visuomenės sveikatai įrodymai) bus naudojami? Gali būti:	

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

<ul style="list-style-type: none"> • Tarptautinės internetinės bibliotekos ir kitos mokslinių tyrimų internetinės duomenų bazės • Informacijos paieška per paieškos sistemas • Informacijos paieška gyventojų sveikatos rodiklių duomenų bazėse • Ekspertų apklausa • Interesų grupių apklausa 	
<p>Kurių informacijos šaltinių nėra galimybės naudoti? Pagrindimas (esami duomenys apima didesnę negu reikia geografinę vietovę, reikalingi duomenys nėra renkami įprastine tvarka, yra žinoma, kad reikalingi duomenys nėra patikimi)</p>	
<p>Kokie numatomi tyrimai reikiamai informacijai gauti (gali būti atskirai surenkama informacija apie esamą gyventojų sveikatos būklę pagal pasirinktą geografinę vietovę, gyventojų sveikatos apklausą, ekspertų apklausą ir pan.)</p>	
<p>Ar numatomos konsultacijos su interesų grupėmis ir suinteresuota visuomene? Pagrindimas (siekiama nustatyti visuomenės nuomonę)</p>	

12.7 Reikalavimų PVSV ataskaitai nustatymas

PVSV ataskaita rengiama selektyviai atsižvelgiant į ataskaitos tikslinę auditoriją. Įvertinus PVSV iniciatorių ir ataskaitos viešinimo poreikius ataskaitos tikslinė auditorija gali būti:

- PVSV iniciatorius;
- PVSV darbo grupė;
- ESS tvirtinanti institucija;
- ESS rengėjas;
- Bendruomenė, bendruomenės organizacijos ir bendruomenės atstovai;
- Ekspertai.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

PVSV darbo grupė nurodo, kuriai tikslinei grupei rengiama PVSV ataskaita.

Rekomenduojama PVSV ataskaitos apimtis pagal tikslinę auditoriją pateikta 12.11 lentelėje.

12.11 lentelė. PVSV ataskaitos apimtis

Tikslinė grupė	Ataskaitos reikalavimai
PVSV procedūros iniciatorius	Išsami ataskaita
PVSV darbo grupė	Išsami ataskaita
ESS tvirtinanti institucija	Santrauka Išsamus poveikių sveikatai sąrašas ir jų pagrindimas ESS tobulinimo rekomendacijos
ESS rengėjas	Išsami ataskaita
Bendruomenė Bendruomenės organizacijos ir bendruomenės atstovai	ESS tobulinimo rekomendacijos
Ekspertai	Išsami ataskaita

V. REKOMENDACIJOS GREITO (APŽVALGINIO) IR IŠSAMIAUS ENERGETIKOS SEKTORIAUS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMO ATLIKIMUI

13 PRELIMINARUS VERTINIMAS

Preliminarus vertinimas taikomas, kai numatoma, kad ESS gali lemti tik pavienius ir mažai reikšmingus poveikius sveikatai ir kai PVSV išteklių yra riboti. Atliekant šį vertinimą rekomenduojamos konsultacijos su visuomene gali būti minimalios. Taikytini paprasčiausi bendravimo būdai su bendruomenių atstovais (pokalbiai telefonu, laiškai ir pan.) arba visuomenės prašymų, skundų, pasiūlymų įvertinimas. Preliminaraus vertinimo atveju rekomenduojama paskelbti ESS sprendinių glaustą informaciją, prašant visuomenės pateikti atsiliepimus ar pasiūlymus.

Preliminarus vertinimas paprastai užtrunka 2–4 savaites ir jo pakanka norint nustatyti ESS tobulinimo pasiūlymus. Preliminarų vertinimą dažniausiai vykdo vidinis vertintojas, t. y.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

paskirtas ir apmokytas PVSV iniciatoriaus, konsultuojantis su visuomenės sveikatos ekspertais.

Šiame vertinime turi būti aprašyta:

- Bendrieji ESS duomenys (tikslai, uždaviniai, priemonės), vertinami sprendiniai;
- Esama energetikos sektoriaus padėtis pagal ESS sprendinius (paprastai prieinamas iš ESS esamos padėties įvertinimo);
- Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo tikslai, uždaviniai, paaiškinant preliminaraus vertinimo esmę;
- ESS sprendinių įgyvendinimo vietovės charakteristikos;
- Veikiama visuomenė, organizacijos arba specifinės gyventojų grupės;
- Veikiamos visuomenės gyventojų sveikatos būklė (mirtingumas, tikėtina gyvenimo trukmė, sergamumas);
- Socialiniai ir gyvensenos duomenys (jeigu prieinami);
- Veikiamos vietovės aplinkos duomenys;
- Bendruomenių ar interesų grupių komentarai, nuomonės, prašymai, pasiūlymai, nuogąstavimai pagal turimą informaciją;
- Trumpas ESS sprendinių įgyvendinimo rizikos sveikatai vertinimas, pagrįstas įprastu poveikio sveikatai suvokimu (pvz., aplinkos oro tarša gali sukelti kraujotakos, kvėpavimo sistemos ligas, piktybinius navikus ir pan.);
- Trumpa neigiamo poveikio mažinimo galimų priemonių analizė;
- Trumpa stebėsenos ir įvertinimo analizė.

Vertinimo rezultatai dokumentuojami užpildant toliau pateiktas lenteles ir formas. Vertinimo rezultatai gali būti dokumentuojami laisva forma.

Preliminaraus vertinimo klausimynas yra pateiktas 3 priede.

Atliekant preliminarų vertinimą gali būti nustatyta, kad šio vertinimo nepakanka ir būtina atlikti išsamesnį reikšmingų aspektų vertinimą.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

14 APŽVALGINIS POVEIKIO VISUOMENĖS SVEIKATAI VERTINIMAS

Apžvalginio PVSV vertinimo pagrindas yra ESS sprendinių poveikių visuomenės sveikatai nustatymas ir minėtų sprendinių tobulinimo priemonių nustatymas konsultacijų su interesų grupėmis būdu.

Apžvalginio poveikio visuomenės sveikatai vertinimo pagrindiniai darbai yra šie:

- Reikiamos PVSV informacijos surinkimas ir įvertinimas;
- Konsultacijų su interesų grupėmis nustatytų ESS sprendinių poveikių visuomenės sveikatai ir ESS sprendinių tobulinimo pasiūlymų įvertinimas;
- PVSV ataskaitos parengimas ir pateikimas PVSV darbo grupei;
- Dalyvavimas priimant sprendimą dėl ESS.

14.1 Informacijos surinkimas ir įvertinimas

PVSV informacija surenkama iki konsultacijų su interesų grupėmis.

Organizuojant konsultacijas svarbu PVSV informaciją tinkamai pateikti interesų grupėms, kad konsultacijų metu galima būtų efektyviai parengti motyvuotus pasiūlymus ESS sprendiniams tobulinti.

Surenkama ši PVSV informacija:

- Bendrieji ESS duomenys (tikslai, uždaviniai, priemonės), vertinami sprendiniai;
- PVSV atrankos ir PVSV programos duomenys;
- Visuomenės sveikatos puoselėjimo tikslai, uždaviniai ir priemonės PVSV vietovėje;
- Esama energetikos sektoriaus padėtis pagal ESS sprendinius (paprastai prieinama iš ESS esamos padėties įvertinimo);
- Veikiamos visuomenės sveikatos duomenys:
  - ESS sprendinių įgyvendinimo vietovės charakteristikos;
  - Veikiama visuomenė, organizacijos arba specifinės gyventojų grupės;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Veikiamos visuomenės esama gyventojų sveikatos būklė (mirtingumas, tikėtina gyvenimo trukmė, sergamumas);
  - Socialiniai ir gyvensenos duomenys (jeigu prieinami);
  - Veikiamos vietovės aplinkos duomenys;
  - Darbo ir būsto sąlygos.
- Poveikio visuomenės sveikatai įrodymai iš literatūros šaltinių.

Surinkta informacija glaustai pateikiama interesų grupėms, organizuojant konsultacijas su jomis, žr. 14.1 lentelę.

14.1 lentelė. Interesų grupėms pateikiama informacija

Duomenų rūšis	Duomenų šaltinis	Pateikiami duomenys
Vertinamų ESS sprendinių aktualios versijos	ESS rengėjas	Esamos padėties aprašymas ir vertinamų ESS sprendinių santrauka. Nurodoma, kur galima rasti pilną ESS dokumentą
ESS PVSV tikslai ir numatomos konsultacijos su interesų grupėmis	PVSV darbo grupė	ESS PVSV tikslai, aspektai, kuriais numatoma konsultuotis su visuomene, informacija apie darbotvarkę, laukiami konsultacijų su visuomene rezultatai ir prašymas informuoti apie sutikimą dalyvauti PVSV seminare
Demografiniai duomenys	Lietuvos statistikos departamentas, Higienos institutas, savivaldybių sveikatos biurai, seniūnijų administracijos, asmens sveikatos priežiūros įstaigos, teritorinės ligonių kasos, SODRA	Mirtingumo (standartizuoto), rodiklių palyginimas su kitų besiribojančių vietovių atitinkamais rodikliais, akcentuojant aiškias mirtingumo tendencijas
Socialiniai ir ekonominiai	Lietuvos statistikos departamentas, savivaldybių	Gyventojų pajamos, nekilnojamojo turto vertės, pažeidžiamos gyventojų

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Duomenų rūšis	Duomenų šaltinis	Pateikiami duomenys
rodikliai, rodikliai, susiję su esama žemėnaudos padėtimi	administracijos atitinkami padaliniai, savivaldybių įmonės, Lietuvos automobilių kelių direkcija	grupės, viešojo sektoriaus paslaugų prieinamumas. Transporto priemonių naudojimas (įskaitant viešąjį transportą), susisiekimo trukmė, susisiekimo nuotolis, susisiekimo patogumas
Aplinkos duomenys	Aplinkos apsaugos agentūra, regionų aplinkos apsaugos departamentai, Lietuvos geologijos tarnyba prie AM, Lietuvos hidrometeorologijos tarnyba prie AM, savivaldybių duomenų bazės, sveikatos biurų kaupiama informacija, savivaldybių įmonės, SAM pavaldžios įstaigos	Plėtros planų SPAV, PŪV PAV ir PVSV dokumentai, aplinkos oro taršos stebėsenos duomenys, triukšmo strateginio kartografavimo duomenys, eismo nelaimių registravimo duomenys
ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai pagrįsti duomenys	Lietuvos ar kitų šalių ESS įgyvendinimo stebėsenos, PVSV, SPAV, PAV duomenys, veiksmingumo moksliniai tyrimai, stebėsenos rezultatai. Epidemiologiniai tyrimai, mokslinės publikacijos ir užsakomosios ataskaitos. Rekomenduojama vykdyti paiešką internete pagal raktinius žodžius. Rekomenduojama, kad atsakingas už šios informacijos surinkimą asmuo mokėtų ne mažiau kaip vieną užsienio kalbą	Eismo nelaimių dinamika, teritorinė atskirtis, nekilnojamojo turto nuvertėjimas, triukšmas ir oro tarša, kelionės tikslo pasiekiamumas, sauga, sveikatos rodiklių pokyčiai (mirtingumo, sergamumo, hospitalizacijos, invalidumo, kreipimūsi į gydymo įstaigas rodikliai)

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Duomenų rūšis	Duomenų šaltinis	Pateikiami duomenys
	<p>(pageidautina – anglų, kuria internete galima rasti daug informacijos).</p> <p>Patartina įvertinti kitų atitinkamų strategijų priešininkų motyvus, kuriais gali naudotis interesų grupės diskutuodamos PVSV klausimais. Ypač naudingi jau įgyvendintos strategijos pasekmių vertinimai</p>	
<p>Duomenys apie ESS sprendinių neigiamo poveikio mažinimo arba sveikatos puoselėjimo priemonių efektyvumą</p>	<p>Lietuvos arba kitų šalių ESS veiksmingumo vertinimo, stebėsenos ir įvertinimo duomenys, mokslinės publikacijos arba užsakomosios ataskaitos.</p> <p>Rekomenduojama vykdyti paiešką internetu pagal raktinius žodžius. Rekomenduojama, kad atsakingas už šios informacijos surinkimą asmuo mokėtų ne mažiau kaip vieną užsienio kalbą (pageidautina – anglų, kuria internete galima rasti daug informacijos)</p>	<p>Fizinio aktyvumo skatinimo priemonės, viešojo transporto naudojimo skatinimo priemonės, susisiekimo saugumo didinimo priemonės, sąnaudų mažinimo priemonės</p>
<p>Ankstesnių PVSV, SPAV ir PAV, susijusių su strategijos sprendiniais ar su</p>	<p>Aplinkos apsaugos agentūra, visuomenės sveikatos centrai, regionų aplinkos apsaugos departamentai, PŪV organizatoriai, institucijų</p>	<p>Nustatyti sveikatos determinantai, poveikiai visuomenės sveikatai, pasiūlytos alternatyvos ir neigiamo poveikio mažinimo priemonės</p>

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Duomenų rūšis	Duomenų šaltinis	Pateikiami duomenys
sprendinių veikiamą bendruomenę, duomenys	tinklalapiai, užklauso interneto paieškos sistemose	

Informacijos rengėjai yra pateikti 14.2 lentelėje.

14.2 lentelė. Rekomenduojami informacijos rengėjai

Informacijos rūšis	Atsakingas asmuo
Vertinamų ESS sprendinių aktualios versijos	Strategijos rengėjo atstovas
ESS PVSV tikslai ir numatomos konsultacijos su interesų grupėmis	Vertintojas
Demografiniai duomenys	Vertintojas arba viešojo sektoriaus visuomenės sveikatos specialistas
Socialiniai ir ekonominiai rodikliai	Vertintojas arba viešojo sektoriaus specialistas
Aplinkos duomenys	Vertintojas arba viešojo sektoriaus visuomenės sveikatos ir aplinkos apsaugos specialistai
ESS sprendinių galimo poveikio visuomenės sveikatai pagrįsti duomenys	Vertintojas
Duomenys apie ESS sprendinių neigiamo poveikio mažinimo arba sveikatos puoselėjimo priemonių efektyvumą	Vertintojas
Ankstesnių PVSV, SPAV ir PAV, susijusių su ESS sprendiniais ar su sprendinių veikiamą bendruomenę, duomenys	Vertintojas

14.2 Konsultacijos su interesų grupėmis

14.2.1 Organizavimas

Apžvalginame PVSV rekomenduojama organizuoti PVSV seminarą.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

PVSV seminaro organizacinės veiklos yra šios:

- Kvietimų dalyviams ir pagrindinės seminaro organizacinės informacijos parengimas ir išsiuntimas, prašant patvirtinti dalyvavimą seminare;
- Parengtos PVSV informacijos išsiuntimas patvirtintiems seminaro dalyviams;
- PVSV seminaro vedėjų paskyrimas;
- PVSV seminaro vedimas;
- PVSV seminare surinktos informacijos įvertinimas.

Rekomenduojama PVSV seminaro darbo grupė:

- Pagrindinis vedėjas;
- Grupių vedėjai (jeigu dalyviai skaidomi į grupes);
- Sekretorius;
- Pirmininkas.

PVSV seminaro darbo grupės rekomenduojami asmenys pateikti 14.3 lentelėje.

14.3 lentelė. PVSV seminaro darbo grupės rekomenduojami asmenys

Pareigos	Rekomenduojamas asmuo
Pagrindinis vedėjas	Vertintojas arba visuomenės sveikatos priežiūros institucijos atstovas
Grupės vedėjas	Vertintojas arba visuomenės sveikatos priežiūros institucijos atstovas
Sekretorius	PVSV darbo grupės paskirtas asmuo
Pirmininkas	PVSV darbo grupės narys

14.2.2 Seminaro darbotvarkė

Seminaro darbotvarkėje nustatomos pranešimų temos, vedėjai, kiekvienos temos nagrinėjimo trukmė. Seminaro eigą protokoluoja sekretorius, pasirašo pirmininkas.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Seminaro dalyvius rekomenduojama skaidyti mažomis grupėmis, kiekvienai patikint skirtingų sprendinių poveikio veikiamoms visuomenės grupėms vertinimus. Seminaro dalyviai gali siūlyti kitų sprendinių vertinimą ar kitas veikiamas visuomenės grupes.

Seminaro darbotvarkė ir eiga parengta pagal leidinį „Greitasis poveikio visuomenės sveikatai vertinimas. Tyrimo vadovas“ (*Rapid Health Impact Assessment. A guide to research.* Amanda Harris Research & Evaluation Officer New Deal for Communities Nottingham).

Rekomenduojama darbotvarkė yra pateikta 14.44.4 lentelėje.

14.4 lentelė. PVSV seminaro rekomenduojama darbotvarkė

Darbotvarkės komponentas	Trukmė, min.	Atsakingas asmuo
Dalyvių registracija	30	Sekretorius
Prezentacija: seminaro pristatymas	5	Pagrindinis vedėjas
Prezentacija: vertinamų ESS sprendinių pristatymas	10	Strategijos rengėjas
Užduotis: ESS sprendinių trūkumų ir galimų konfliktų identifikavimas	20	Grupių vedėjai
Prezentacija: demografinių ir aplinkos duomenų pristatymas	10	Pagrindinis vedėjas
Prezentacija: pagrindinių seminaro užduočių pristatymas	5	Pagrindinis vedėjas
Užduotis: galimų poveikių identifikavimas	30	Grupių vedėjai
Užduotis: tobulintinių ESS sprendinių identifikavimas	30	Grupių vedėjai
Užduotis: ESS sprendinių tobulinimo priemonių pasiūlymai	30	Grupių vedėjai
Užduotis: diskusija dėl seminaro dalyvių pasiūlytų ESS sprendinių tobulinimo priemonių efektyvumo	45	Pagrindinis vedėjas
Užduotis: strategijos pakeitimų, tobulinimo prioritetų nustatymas	15	Pagrindinis vedėjas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Darbotvarkės komponentas	Trukmė, min.	Atsakingas asmuo
Prezentacija: galutinės išvados (pasiūlymų apibendrinimas)	5	Pagrindinis vedėjas

14.2.3 PVSV seminaras

Seminaro užduotys:

- Dalyvių registracija ir įtraukimas į seminarą;
- Prezentacija: seminaro pristatymas;
- Prezentacija: vertinamų ESS sprendinių pristatymas;
- Užduotis: ESS sprendinių trūkumų ir galimų konfliktų identifikavimas;
- Prezentacija: demografinių ir aplinkos duomenų pristatymas;
- Prezentacija: pagrindinių seminaro užduočių pristatymas;
- Užduotis: galimų poveikių identifikavimas;
- Užduotis: tobulintinų ESS sprendinių identifikavimas;
- Užduotis: ESS sprendinių tobulinimo priemonių pasiūlymai;
- Užduotis: diskusija dėl seminaro dalyvių pasiūlytų ESS sprendinių tobulinimo priemonių efektyvumo;
- Užduotis: strategijos pakeitimų, tobulinimo prioritetų nustatymas;
- Prezentacija: galutinės išvados (pasiūlymų apibendrinimas).

Dalyvių įtraukimas į seminarą

Registruojantis dalyviams pasiūloma parašyti, kaip jie suvokia savo sveikatą. Seminaro dalyviai gali sveikatą apibrėžti savaip arba pasirinkti iš pateikiamo sveikatos sampratų sąrašo:

- Jaustis laimingam ir užsiimti norima veikla;
- Nesirgti, būti geros fizinės formos;
- Gyventi pilnavertį gyvenimą, džiaugtis šeima, darbu ir laisvalaikiu;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Protinės, psichinės, fizinės ir emocinės gerovės jausmas;
- Tinkamas organizmo funkcionavimas;
- Gerai jaustis.

Seminaro pagrindinis vedėjas seminario pradžioje pristato apibendrintą seminario dalyvių sveikatos suvokimą. Šio suvokimo pagrindu seminario dalyviai aptaria toliau pateikiamus ESS sprendinius.

1. ESS sprendinių įgyvendinimo kliūčių ir visuomenės konfliktų nustatymas

ESS sprendinių įgyvendinimas gali sukelti konfliktines situacijas tarp įvairių visuomenės grupių. Konfliktų gali kilti dėl nuomonių ir interesų skirtumų, baimių ar kitų priežasčių. Kita vertus, ESS sprendinių įgyvendinimo kliūtys gali užkirsti kelią teigiamų, sveikatą puoselėjančių priemonių įdiegimui.

Seminaro dalyviai diskutuodami mažose grupėse įvardija galimas kliūtis ir konfliktus, pateikia pasiūlymus, kaip juos šalinti. Identifikuotos kliūtys ir konfliktai bei nustatytos ESS tobulinimo priemonės dokumentuojamos laisva forma.

2. Sveikatai įtakos turinčių veiksnių ir poveikių nustatymas

Sveikatai įtakos turinčių veiksnių ir poveikių nustatymas yra viena iš pagrindinių PVSV seminario užduočių. Nustatytų poveikių sveikatai pagrindu yra rengiami ESS sprendinių tobulinimo pasiūlymai.

Seminaro dalyviai diskutuodami mažose grupėse įvardija šiuos veiksnius ir galimus teigiamus bei neigiamus poveikius sveikatai. Aptariamas kiekvieno pasirinkto ESS sprendinio poveikio mastas (stiprus, vidutinis ar silpnas).

Seminaro dalyviams rekomenduojama užduoti šiuos klausimus:

- Kokios gali būti konkretaus sprendinio įgyvendinimo teigiamos ar neigiamos pasekmės visuomenei?
- Ar sprendinių įgyvendinimas turės tiesioginių ar netiesioginių pasekmių visuomenės sveikatai?
- Koks yra poveikio visuomenės sveikatai pobūdis (aiškus, galimas, tikėtinas)?

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Kuri visuomenės dalis bus veikiamą?
- Ar skirtingoms visuomenės grupėms galimas skirtingas poveikis, atkreipiant dėmesį į pažeidžiamas visuomenės grupes?

Sveikatai įtakos turintiems veiksniams nustatyti seminario dalyviai naudojami jiems iki seminario pateikta informacija:

- Anksčiau atliktų atitinkamų ESS sprendinių įgyvendinimo pasekmių vertinimų, analizių, mokslinių publikacijų duomenimis;
- Anksčiau atliktų atitinkamų ESS strategijų SPAV duomenimis;
- ESS atskirų sprendinių (ūkinės veiklos) poveikio aplinkai ir poveikio visuomenės sveikatai vertinimo ataskaitų duomenimis.

Rekomenduojama vertinimui atrinkti tik tuos sveikatai įtakos turinčius veiksnus, kurių poveikis numatomas vidutinis ir stiprus.

Nustatant galimus poveikius visuomenės sveikatai, įvertinami šių poveikių pobūdžiai:

- Tiesioginiai – tai tokie poveikiai, kuriuos sukelia veiksmai jų vykdymo vietoje ir laiku;
- Netiesioginiai – tai tokie poveikiai, kurie atsiranda praėjus tam tikram laikui nuo veiksmų įvykdymo arba atsiranda kitoje vietovėje, negu buvo vykdyti veiksmai;
- Kaupiamieji (kumuliaciniai) – tai tokie poveikiai, kurie sumuojasi su poveikiais, patirtais praeityje, dabartyje arba gali sumuotis ateityje ir susisumavę per tam tikrą laiką pasiekia reikšmingą sveikatai lygį.

Potencialūs neigiami poveikiai sveikatai nustatomi atsižvelgiant į anksčiau nustatytus veiksnus, turinčius įtakos sveikatai, vadovaujantis 14.5 lentele.

14.5 lentelė. Galimi poveikiai visuomenės sveikatai

Sveikatos determinantas	Veiksniai, turintys neigiamos įtakos sveikatai		
Individualus	Fiziologinis: Sergamumo ir	Elgsenos: • Susižalojimai	Ekonominis: • Sergamumo ir

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Sveikatos determinantas	Veiksniai, turintys neigiamos įtakos sveikatai		
	mirtingumo padidėjimas	<ul style="list-style-type: none"> Mirtys dėl nelaimingų atsitikimų 	mirtingumo padidėjimas dėl mažesnio sveikatos paslaugų prieinamumo ir mažesnių galimybių gyventi sveikai <ul style="list-style-type: none"> Psichinės sveikatos pablogėjimas dėl psichoemocinės įtampos
Aplinkos	Fizinis: <ul style="list-style-type: none"> Sergamumo ir mirtingumo padidėjimas dėl kraujotakos sistemos ligų, navikų, užkrečiamųjų ligų, apsinuodijimų Psichinės sveikatos pablogėjimas dėl psichoemocinės įtampos	Socialinis: <ul style="list-style-type: none"> Psichinės sveikatos pablogėjimas dėl psichoemocinės įtampos; Mirtys ir sužalojimai 	Finansinis: <ul style="list-style-type: none"> Psichinės sveikatos pablogėjimas dėl psichoemocinės įtampos
Institucinis	Sveikatos priežiūra: <ul style="list-style-type: none"> Sergamumo ir mirtingumo 	Kitos institucijos: <ul style="list-style-type: none"> Sužalojimai ir mirtys dėl išorinių 	Institucinis reguliavimas: <ul style="list-style-type: none"> Psichinės sveikatos

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Sveikatos determinantas	Veiksniai, turintys neigiamos įtakos sveikatai		
	padidėjimas dėl mažesnio sveikatos paslaugų prieinamumo	priežasčių	pablogėjimas dėl psichoemocinės įtampos

Seminaro dalyviai gali užpildyti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. V-491 patvirtintų Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių nurodymų priedo lenteles.

3. Pasiūlymų dėl ESS keitimų, tobulinimų parengimas

Pasiūlymų dėl ESS keitimo, tobulinimo priemonių ir prioritetų nustatymas yra kita svarbi užduotis, siekiant, kad ESS sprendiniai turėtų teigiamos įtakos visuomenės sveikatai.

Rengiant šiuos pasiūlymus atsižvelgiama į anksčiau nustatytas ESS sprendinių įgyvendinimo kliūtis ir konfliktus bei į nustatytus galimus poveikius visuomenės sveikatai.

Rekomenduojama interesų grupėms užduoti šiuos klausimus:

- Kurie strategijos pakeitimai galėtų turėti teigiamos įtakos visuomenės sveikatai?
- Ar esama priemonių, kurios galėtų sumažinti arba panaikinti neigiamą poveikį visuomenės sveikatai?
- Ar esama priemonių, kurios galėtų sustiprinti ar turėti teigiamos įtakos visuomenės sveikatai?
- Koku būdu nustatytos priemonės gali būti įtrauktos į ESS?
- Kurios ESS sprendinių dalys turėtų būti keičiamos?
- Ar turi būti pasiūlyti nauji ESS sprendiniai?
- Ar turi būti pašalinti sprendiniai, kurie sukelia neigiamus poveikius visuomenės sveikatai?

Šalinti sprendinius, sukeliančius neigiamus poveikius, rekomenduojama tik tais atvejais, kai šie sprendiniai gali turėti neproporcingai didelės įtakos pažeidžiamoms visuomenės grupėms.

4. Diskusija dėl pasiūlytų ESS sprendinių tobulinimo priemonių efektyvumo

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Šiame PVSV seminaro etape grupių dalyviai keičiasi nuomonėmis dėl ESS sprendinių tobulinimo priemonių. Seminaro dalyvių grupių pateikta informacija apiforminama raštu ir organizuojama diskusija dėl pasiūlytų ESS tobulinimo priemonių.

Kiekviena seminaro dalyvių grupė pristato neigiamo poveikio mažinimo ar pašalinimo priemones. Jeigu nustatytiems neigiamiems poveikiams pašalinti ar sumažinti seminaro grupė nepasiūlo priemonių, šiuo klausimu organizuojama visų seminaro dalyvių diskusija.

ESS keitimų, tobulinimų prioritetų nustatymas

Parengtus pasiūlymus dėl ESS sprendinių tobulinimo būtina išdėstyti prioriteto tvarka, kad priimant sprendimą būtų tinkamai atsižvelgta į interesų grupių nuomonę. Seminaro dalyviai išdėsto visus pasiūlymus prioriteto tvarka. Kad seminaro dalyviai galėtų lengviau apsispręsti dėl prioritetų, seminaro pagrindinis vadovas pateikia šią informaciją:

- Apie faktorius, kurie turi įtakos sveikatai;
- Ligų priežastis;
- Apie atitinkamų sveikatai įtakos turinčių veiksnių poveikio mechanizmus;
- Apie žinomą ESS sprendinių efektyvumą, kaip išsaugoti ir gerinti sveikatą.

14.2.4 Interesų grupių pasiūlymų įvertinimas

Tais atvejais, kai nerengiamas PVSV seminaras, vertintojas individualiai surenka iš interesų grupių informaciją apie ESS sprendinių galimus poveikius visuomenės sveikatai ir siūlomas ESS sprendinių tobulinimo priemones.

Iki interesų grupių apklausos PVSV ir ESS informacija (informacijos, kuri rengiama PVSV seminaro dalyviams santrauka) viešinama, visuomenė kviečiama teikti pasiūlymus.

Gautą informaciją rekomenduojama įrašyti į 14.6 lentelę.

14.6 lentelė. Suinteresuotos visuomenės pasiūlymai

Interesų grupė	Galimi poveikiai visuomenės sveikatai	Pasiūlymai dėl ESS sprendinių tobulinimo	Informacijos gavimo būdas

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Interesų grupė	Galimi poveikiai visuomenės sveikatai	Pasiūlymai dėl ESS sprendinių tobulinimo	Informacijos gavimo būdas

15 IŠSAMUS PVSU

Išsamus vertinimas rekomenduojamas tais atvejais, kai ESS sprendinių įgyvendinimo pasekmės viešuomenės sveikatai bus labai didelės:

- Ištisių bendruomenių išskeldinimas;
- Didelė gyventojų imigracija dėl statybos darbų ar eksploatacijos darbuotojų didelio poreikio, ar kitų priežasčių;
- Žymus poveikis sveikatos socialiniams determinantams (gali žymiai nuvertėti turtas, sumažėti pajamos);
- Žymus pokytis apsirūpinant būtiniaisiais išgyvenimo šaltiniais (maistu, vandeniu ir pan. dėl teritorinės atskirties ar kitų priežasčių);
- Žymus PVSU duomenų trūkumas.

Kaip nurodo PSO, išsamus PVSU yra žymiai detalesnis ir tikslesnis poveikio visuomenės sveikatai tyrimas. Šis PVSU paprastai apima visų interesų grupių dalyvavimą, išsamią reikalingų duomenų paiešką, esamų duomenų patikimumo vertinimą ir naujų duomenų surinkimą. Šio vertinimo metu gali būti pasitelkta ir kontrolinė gyventojų grupė.

Išsamaus vertinimo dalyviai, etapai, užduotys, vertinimo principai ir kiti aspektai iš esmės atitinka apžvalginį PVSU. Toliau pateikiama informacija apie išskirtinius išsamaus PVSU aspektus.

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

15.1 Išsamaus PVSV programos aspektai

PVSV iniciatoriui priėmus sprendimą dėl išsamaus PVSV, kai atrankos etape paaiškėjo, kad yra būtinybė papildomai surinkti ir apdoroti pirminę PVSV informaciją, PVSV programa papildoma planuojamais tyrimais ir ištekliais.

Numatomi papildomi terminai poveikio visuomenės sveikatai įrodymų paieškai, patikimumo įvertinimui, neigiamo poveikio rizikos vertinimui, tyrimams, konsultacijoms su interesų grupėmis.

Atliekant PVSV paprastai organizuojamos dvi konsultacijos su interesų grupėmis: viena – poveikiams nustatyti ir ESS sprendinių tobulinimo priemonėms pasiūlyti, antra – PVSV vertintojo parengtiems tobulinimo pasiūlymams aptarti.

15.2 Išsamaus PVSV veiklos

Išsamaus PVSV dalys yra šios:

1. ESS vertinamų sprendinių apžvalga, nurodant tikslus, uždavinius, priemones;
2. Visuomenės sveikatos puoselėjimo nacionalinių, regioninių ir rajoninių tikslų, uždavinių ir priemonių apžvalga;
3. Anksčiau patvirtintų ir susijusių su ESS nacionalinių, regioninių ir rajoninių planų ir programų sprendinių apžvalga;
4. Esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalga;
5. Poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalga;
6. Kiekybinis arba kokybinis poveikių visuomenės sveikatai įvertinimas;
7. Svarbiausių poveikių visuomenės sveikatai nustatymas, konsultuojantis su interesų grupėmis.

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

8. Neigiamo poveikio mažinimo arba pašalinimo ir sveikatos puoselėjimo priemonių pasiūlymas.

Išsamus nuo apžvalginio PVSV skiriasi vertinimo išsamumu ir informacijos šaltinių gausa, poveikio visuomenės sveikatai duomenų patikimumo, neigiamo poveikio rizikos vertinimo išsamumu.

Toliau detalizuojamos šios išsamaus PVSV dalys: esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalga; poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalga; kiekybinis arba kokybinis poveikių visuomenės sveikatai įvertinimas; svarbiausių poveikių visuomenės sveikatai nustatymas, konsultuojantis su interesų grupėmis; neigiamo poveikio mažinimo arba pašalinimo ir sveikatos puoselėjimo priemonių pasiūlymas.

15.2.1 Esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalga

Esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalgos tikslas yra pateikti duomenis apie sveikatos, socialinę demografinę veikiamos visuomenės padėtį vertinamų ESS sprendinių kontekste.

Prenkami atitinkami rodikliai ir vykdoma jų dinamika per kaip galima ilgesnį laiką.

Aprašant esamą padėtį išsamiaje PVSV naudojami antriniai (esami) ir pirminiai (nauji) duomenys.

Antriniai duomenys gaunami iš:

- Statistikos departamento, Higienos instituto, AM ir kitų institucijų duomenų bazių;
- Anksčiau atliktų mokslinių tiriamųjų darbų, PVSV, PAV.

Pirminiai duomenys gaunami iš:

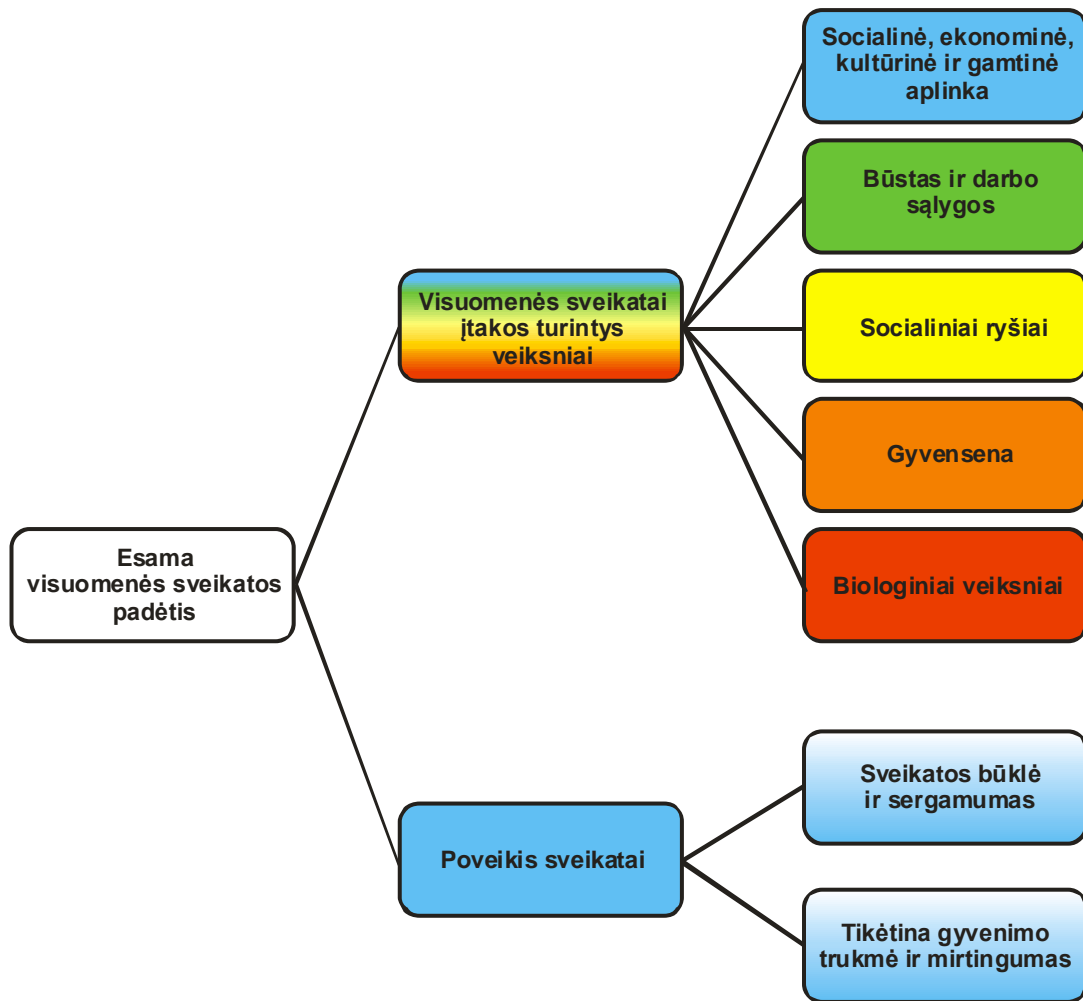
- Konsultacijų su interesų grupėmis;
- Tiriamųjų darbų (bandomųjų studijų, apklausų, instrumentinių tyrimų ir pan.).

Rodikliai turi būti kiekybiniai ir išmatuojami, kad galima būtų įvertinti galimą jų pokytį, įgyvendinus ESS sprendinius. Rodikliai turi būti taikytini PVSV geografinei vietai.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Esamos visuomenės sveikatos padėties apžvalga yra grindžiama visuomenės sveikatai įtakos turinčių veiksnių ir jų poveikių samprata, kaip pateikta 15-1 paveiksle.

15-1 pav. Visuomenės sveikatos esamos padėties duomenys

Šaltinis: Dreaves H, Pennington A, Abrahams D (2007) A Prospective Rapid Health Impact Assessment of the Replacement Waste Disposal Facility in the States of Jersey - Stage 1. IMPACT, University of Liverpool.

Duomenys apie biologinius veiksnius, t. y. demografiją, gaunami iš statistinių leidinių ir duomenų bazių.

Gyvenimo būdo duomenų rekomenduojama teirautis mokslo institucijose, SAM, jai pavaldžiose institucijose. Yra svarbūs šie gyvenimo būdo rodikliai:

- Gyventojų nutukimo;

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

- Fizinio aktyvumo;
- Rūkymo paplitimo;
- Alkoholio vartojimo ir kiti rodikliai, kurie gali būti sietini su ESS sprendiniais.

Vertinant socialinius bendruomeninius ryšius rekomenduojama atsižvelgti į gyventojų bendruomeniškumą, gebėjimą daryti įtaką sprendimams. Šie duomenys gali būti gaunami iš anksčiau atliktų apklausų. Jeigu tokių duomenų nėra, o jie labai svarbūs PVSV atlikti, tuomet galima organizuoti jų surinkimą.

Pateikiami būsto ir darbo sąlygų rodikliai gali būti:

- Gyventojų įvardijamos būsto išorinės ir vidaus problemos;
- Avarinės būklės būstai;
- Rodikliai, ar būstas ir jo aplinka atitinka visuomenės sveikatos teisės aktų reikalavimus;
- Gyventojų nuomonė apie būsto ir jo aplinkos kokybę;
- Nusikalstamumo lygiai.

Aprašant būstą ir jo aplinką rekomenduojama atsižvelgti į būsto galimus poveikius sveikatai, kaip pateikta 15-2 paveiksle.

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

Pateikiami socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ir aplinkos rodikliai turi akcentuoti tuos, kurių vertės yra blogesnės už kaimyninių vietovių rodiklius. Svarbūs rodikliai yra šie:

- Nedarbas;
- Darbo pasiūla;
- Gyventojų pajamos ir išlaidos;
- Socialines pašalpas gaunantys gyventojai;
- Senatvės ir kitas pensijas ar išmokas gaunantys gyventojai;
- Išsilavinimo rodikliai;
- Aplinkos taršos rodikliai.

Šie rodikliai yra prieinami iš Lietuvos statistikos departamento ir AM institucijų duomenų bazių.

Vertinant visuomenės sveikatos būklę rekomenduojama vadovautis pagal amžių standartizuotais statistiniais rodikliais, prieinamais iš Higienos instituto duomenų bazės. Būtina pateikti rodiklių palyginimą su besiribojančių vietovių ir nacionaliniais rodikliais bei rodiklių dinamikos tendencijas. Svarbūs rodikliai, tai:

- Fizinė negalia;
- Psichinės sveikatos smukimas;
- Gyventojai, kuriems reikia slaugos;
- Mirčių ir ligų rodikliai dėl išorinių priežasčių;
- Mirtingumo ir tikėtinos gyvenimo trukmės rodikliai.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

15.2.2 Poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalga

Poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalga vykdoma siekiant nustatyti ESS sprendinių poveikio visuomenės sveikatai įrodymus. Svarbus yra šių įrodymų patikimumas, kuris skirstomas į toliau nurodytus lygius (pagal įrodymų patikimumą):

I lygis. Mokslinių tyrimų apžvalgos ir metaanalizės

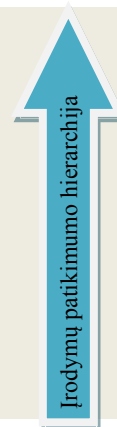
II lygis. Sisteminės mokslinių tyrimų ir PVSV apžvalgos

III lygis. Mokslinių tyrimų apžvalgos ir atskiri PVSV

IV lygis. Atskiri moksliniai tyrimai

V lygis. Ekspertų duomenys

VI lygis. Interesų grupių duomenys

Atliekant poveikio visuomenės sveikatai duomenų šaltinių apžvalgą rekomenduojama vertinti visų išvardytų lygių duomenis.

Susistemintus poveikių visuomenės sveikatai įrodymus galima rasti šiuose užsienio (daugiausia Jungtinės Karalystės) interneto tinklalapiuose:

- World Health Organisation Health Evidence Network Centre for Reviews and Dissemination. Prieiga per internetą: <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/data-and-evidence/health-evidence-network-hen/>;
- Cochrane Collaboration. Prieiga per internetą: <http://www.cochrane.org/index0.htm>;
- Campbell Collaboration Systematic Reviews Database. Prieiga per internetą: <http://www.campbellcollaboration.org/>;
- NHS National Library for Health, Evidence Based Public Policy. Prieiga per internetą: <http://www.evidence.nhs.uk/>;
- EPPI-Centre (Evidence for Policy and Practice Information). Prieigos per internetą:
  - <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=61>;
  - <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=185>;

 <p>MOKSLAS · EKONOMIKA · SĄJUNGA Kuriame Lietuvos ateitį</p>		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
--	---	--	----------------------------------

- National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE) Public Health. Prieiga per internetą: <http://guidance.nice.org.uk/PHG/Published>;
- Centre for Reviews and Dissemination (CRD), University of York: Database of Abstracts of Reviews of Effects (DARE). Prieiga per internetą: <http://www.york.ac.uk/inst/crd/>;
- *CRD's Health Technology Assessment*. Prieiga per internetą: <http://www.york.ac.uk/inst/crd/>;
- *Health Evidence Bulletins – Wales*. Prieiga per internetą: <http://hebw.uwcm.ac.uk>;
- Turning Research into Practice (TRIP) Database of Evidence-based Articles. Prieiga per internetą: <http://www.tripdatabase.com>;
- *Community Guide (Guide to Community Preventive Services)*. Prieiga per internetą: www.thecommunityguide.org;
- Economic and Social Research Council (ESRC) UK Centre for Evidence Based Policy and Practice, Queen Mary, University of London. Prieiga per internetą: <http://www.evidencenetwork.org>;
- World Health Organization (WHO) Health Evidence Network. Prieiga per internetą: www.euro.who.int/HEN;
- HIA Gateway: Prieiga per internetą: http://www.nice.org.uk/aboutnice/whoweare/aboutthehda/hiagateway/hia_gateway.jsp
- London Health Commission. Prieiga per internetą: <http://www.londonhealth.gov.uk/allpubs.htm#hia>.

Poveikio visuomenės sveikatai įrodymų paieškos reikalavimai:

- Užklausa turi tiksliai atitikti konkrečius PVSV poveikius;
- Užklausa turi atitikti pasirinktą geografinę vietovę;
- Užklausa turi atitikti nustatytas veikiamas visuomenės grupes.

Poveikio visuomenės sveikatai duomenys įvertinami pagal jų patikimumą, atsakant į šiuos klausimus:

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Ar poveikio įrodymai yra nurodyti keliuose šaltiniuose?
- Ar poveikio įrodymai yra nustatyti kokybiniu ir kiekybiniu būdu?
- Ar dalis poveikio visuomenės sveikatai ištirtų įrodymų buvo patikrinti kitų tyrėjų?
- Ar poveikio įrodymai yra tapatūs kiekviename tyrime?

Vertinant ekspertų duomenis, nustatoma:

- Ar ekspertai sutaria dėl galimų poveikių visuomenės sveikatai?
- Ar ekspertai sutaria, kad poveikio visuomenės sveikatai įrodymai yra tvirti?

Vertinant interesų grupių duomenis, nustatoma:

- Ar visuomenė sutaria dėl galimų poveikių visuomenės sveikatai?
- Ar visuomenė sutaria, kad poveikio visuomenės sveikatai įrodymai yra tvirti?

Sudaromas duomenų šaltinių sąrašas, nurodant teigiamus ar neigiamus poveikius sveikatai, nustatytus konkrečiais tyrimais.

Apžvelgiant poveikių visuomenės sveikatai duomenų šaltinius, rekomenduojama įvertinimo duomenis apibendrinti 15.1 lentelėje.

15.1 lentelė. Nustatyti poveikiai visuomenės sveikatai

Poveikio kategorija	Poveikio kryptis (teigiamas, neigiamas, neiškus)	Įrodymų patikimumas +++ didelis ++ vidutinis + mažas
Poveikiai sveikatai		
Sergamumas ir sveikatos būklė		
Mirtingumas, tikėtina gyvenimo trukmė		
Sveikatai įtakos turintys veiksniai		
Gyvensena		

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

Poveikio kategorija	Poveikio kryptis (teigiamas, neigiamas, neiškus)	Įrodymų patikimumas +++ didelis ++ vidutinis + mažas
Socialiniai ryšiai		
Būstas ir darbo sąlygos		
Socialinė, ekonominė, kultūrinė ir gamtinė aplinka		

Parengiamas poveikio visuomenės sveikatai duomenų įvertinimo aprašymas (apžvalga), kuriame nurodoma:

- Mokslinio įrodymo šaltinio pavadinimas ir autorius;
- Asmens, vykdančio mokslinių įrodymų įvertinimą, pareigos, vardas ir pavardė;
- Poveikio visuomenės sveikatai duomenų apžvalgos dėstymas: apžvalgos tikslas, apžvalgos procedūros aprašymas, kas nustatyta, mokslinių įrodymų literatūros sąrašas, išvados, apžvalgos data. Gali būti pateikta kiekvieno vertinto mokslinio tyrimo santrauka, kritinis tyrimo vertinimas, tyrimo paklaidos, tendencingumas.

Apžvalgoje būtina nurodyti:

- Vertintų mokslinių ir kitų tyrimų publikavimo laikotarpį;
- Mokslinių ir kitų tyrimų duomenų bazes;
- Užklauso terminus;
- Ekspertus, su kuriais buvo konsultuotasi;
- Pilkąją literatūrą;
- Mokslinių tyrimų publikacijų skaičių;
- Atliekant apžvalgą nustatytas kliūtis.

Mokslinių ir kitų tyrimų interpretavimo dalyje pateikiama informacija:

- Nurodomas interpretavimo metodas: kiekybinis ar kokybinis;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Mokslinių įrodymų trūkumų aprašymas;
- Faktoriai, kurie turi įtakos įrodymų kokybei (tendencingumas ir pan.);
- Kai įmanoma, aptariamos neigiamo poveikio mažinimo priemonės;
- Kai įmanoma, aptariamas poveikis sveikatos netolygumams;
- Kai įmanoma, aptariami sąnaudų ir naudos vertinimai;
- Kai įmanoma, nurodomi moksliniai įrodymai dėl sveikatos netolygumų;
- Kai įmanoma, nurodomas dozės ir atsako ryšys;
- Jeigu moksliniai įrodymai yra priešaringi, pateikiami išvadų suformulavimo principai (atskiriems įrodymams suteikiamas reikšmingumas),
- Išsamus naudotos literatūros sąrašas.

Rengiant apžvalgos ataskaitą (PVSV atskaitoje arba atskirai) pateikiama visa pirmiau išvardyta informacija. Pateikimo būdo prieiga internete:

http://www.york.ac.uk/inst/crd/ehcb_em.htm, santraukos prieiga internete:

<http://www.thecommunityguide.org>.

Su apžvalga turėtų susipažinti bent vienas specialistas, nedalyvavęs rengiant apžvalgą.

Patikimi įrodymai yra naudojami ESS sprendiniams vertinti.

Poveikis sveikatai gali būti vertinamas ir kiekybiniu būdu pasitelkiant elektroninius vertinimo modelius, pagrįstus sveikatos būklės (mirtingumo pokyčių ir kt.) prognozės nustatymu, įvertinant ligų priežasčių mechanizmus. Kiekybinis vertinimas taikomas palyginti retai. Išimtį sudaro kiekybinis aplinkos taršos vertinimas.

Šiuo metu taikomi kiekybiniai poveikio visuomenės sveikatai vertinimo modeliai yra šie:

- CDM (*Markov Simulation Type Model*);
- DYNAMO-HIA;
- IMPACT;
- POHEM;
- ARMADA (*Age Related Morbidity and Death Analysis*);

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- PREVENT;
- CISNET (*Cancer Intervention & Surveillance Modelling Network*);
- *Archimedes*.

Kiekybinį vertinimą atlikti gali tik specialiai apmokytas specialistas.

Plačiau apie kiekybinį vertinimo metodą, kai poveikio visuomenės sveikatai išraiška yra sveikatos praradimo sąnaudos, galima sužinoti leidinyje „Poveikio visuomenės sveikatai kiekybinių metodų vadovas“ (Brodin, Håkan; Hodge, Stephen. *A Guide to Quantitative Methods in Health Impact Assessment*. 2008).

15.2.3 Neigiamų poveikių rizikos vertinimas

Nustatyti poveikiai visuomenės sveikatai turi būti rikiuojami pagal jų riziką. Išrikuoti poveikius sveikatai padeda rizikos vertinimas.

Neigiamo poveikio sveikatai riziką apibūdina šie rodikliai:

- Poveikio reikšmingumas, t. y., kaip veikiama bendruomenė suvokia poveikio reikšmingumą, kuris priklauso nuo to, ar poveikis yra priimtinas visuomenei, ar jis yra žinomas, ar jam galima daryti įtaką ir kt.;
- Poveikio prigimtis, t. y. tiesioginis, netiesioginis ar sąveikaujantis;
- Poveikio trukmė, t. y. pasireiškiantis iki sprendinių įgyvendinimo, įgyvendinant sprendinius, iš karto įgyvendinus sprendinius ar po ilgesnio laiko;
- Veikiamos visuomenės dydis;
- Poveikio intensyvumas, kurį nusako gebėjimas adaptuotis neigiamam poveikiui;
- Poveikio pasireiškimo dažnis.

Rizika suprantama kaip poveikio sunkumo ir poveikio atsiradimo tikimybės sąveika. Ji gali būti vertinama kokybiniu arba kiekybiniu būdu.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

ESS sprendinio neigiamo poveikio rizikos vertinimą galima atlikti vadovaujantis lentelėje pateikta rizikos vertinimo matrica.

15.2 lentelė. Rizikos matrica

1 žingsnis

Poveikio lygmuo	Pasekmės			
	A. poveikis	B. trukmė	C. intensyvumas	D. veikiamą visuomenė
Žemas (0)	Poveikis praktiškai nejuntamas	<1 mėn.	Mažas	Individualūs atvejai
Vidutinis (1)	Erzinantis poveikis, nereikšmingi susižalojimai, lengvos ligų formos, kurioms nereikia gydymo	1–12 mėn.	Gera adaptacija prie poveikių	Atskiri namų ūkiai
Stiprus (2)	Vidutinio stiprumo susižalojimai ir ligos, kurioms reikia gydymo	1–6 m.	Adaptacija sudėtinga, reikia sveikatą stiprinančių priemonių	Ištisos bendruomenės
Labai stiprus (3)	Mirtis, sunkūs sužalojimai, lėtinės ligos, kurioms reikia gydymo	>6 m.	Adaptacija negalima	Regioninis, nacionalinis lygmuo

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

2–4 žingsniai

2 žingsnis	3 žingsnis						
	Tikimybė						
Poveikio stiprumas (intensyvumas + trukmė + veikiama visuomenė + poveikis pagal 1 žingsnį)	<1 proc. visiškai netikėtina	1–10 proc. labai netikėtina	10–33 proc. netikėtina	33–66 proc. vienodai tikėtina ir netikėtina	66–90 proc. tikėtina	90–99 proc. labai tikėtina	>99 proc. praktiškai neabejotina
žemas (1–3)	◇	◇	◇	◇	◇◇	◇◇	◇◇
vidutinis (4–6)	◇	◇	◇	◇◇	◇◇	◇◇	◇◇◇
stiprus (7–9)	◇◇	◇◇	◇◇	◇◇◇	◇◇◇	◇◇◇	◇◇◇◇
labai stiprus (10–12)	◇◇◇	◇◇◇	◇◇◇	◇◇◇◇	◇◇◇◇	◇◇◇◇	◇◇◇◇
4 žingsnis	◇ (maža rizika) – atskiri gyventojų skundai ◇◇(vidutinė rizika) – atskiros bendruomenės gyventojų skundai, vietinės žiniasklaidos tyrimai ◇◇◇ (didelė rizika) – daugėja gyventojų skundų, daugėja neigiamų publikacijų, reportažų ◇◇◇◇ (labai didelė rizika) – nuolatiniai visuomenės skundai, neigiama nacionalinės ir vietinės žiniasklaidos reakcija, teisminiai procesai						

Kiekybiniam vertinimui yra reikalingi rizikos rodiklių dydžiai ir kita kiekybinė informacija, kuri dažnai yra neprieinama. Dėl šios priežasties kiekybinis vertinimas atliekamas santykinai retai. Daugiau informacijos apie kokybinį poveikio rizikos vertinimą galima rasti šiuose informacijos šaltiniuose:

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

- PSO tinklalapyje. Prieiga per internetą:
[http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/en/;](http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/en/)
- *Quantification of the Health Effects of Exposure to Air Pollution*. European Centre for Environment and Health Report of a WHO Working Group, 2000. Prieiga per internetą: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/112160/E74256.pdf;
- *Methods for Quantifying Environmental Health Impacts*. Prieiga per internetą:
[http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/methods/en/;](http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/methods/en/)
- Glover, David; Henderson, John. *Quantifying Health Impacts of Government Policies*. The Summary of: A How-to Guide to Quantifying the Health Impacts of Government Policy. 2010. Prieiga per internetą:
<http://www.apfo.org.uk/resource/item.aspx?RID=96536>.

15.2.4 ESS sprendinių tobulinimo rekomendacijos

ESS sprendinių tobulinimo priemonės rengiamos atsižvelgiant į sprendinių neigiamo poveikio rizikos dydį ir apima neigiamo poveikio mažinimo bei sveikatos ugdymo ir puoselėjimo priemones.

ESS sprendinių tobulinimo priemonės rekomenduojamos vadovaujantis informacija, surinkta iš duomenų šaltinių ir konsultacijų su interesų grupėmis.

Jeigu galima pasirinkti priemones, siūloma efektyviausios, t. y. didžiausią teigiamą poveikį turinčios priemonės, kurias galima įdiegti mažiausiais terminais ir sąnaudomis.

Pateikiant pasiūlymus dėl ESS keitimų, tobulinimų nurodoma:

- Pasiūlymo esmė;
- Kokius poveikius sveikatai gali daryti pateiktas pasiūlymas;
- Kokiems determinantams gali turėti įtakos pateiktas pasiūlymas;
- Pasiūlymo vieta prioritetų eilėje;

 <p>MOKSLAS · EKONOMIKA · SANGLAUDA Kuriame Lietuvos ateitį EUROPOS SĄJUNGA EUROPOS SAJUNGA</p>	 <p>SVEIKATOS MOKYMO IR LIGŲ PREVENCIJOS CENTRAS</p>	<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
--	---	--	----------------------------------

- Pasiūlymo pagrindimas.

16 PVSV ATASKAITOS PARENGIMAS

PVSV ataskaitos pagrindinių skyrių dalys yra šios:

1. Santrauka.
2. Bendrieji duomenys:
  - a. Duomenys apie PVSV ataskaitos rengėją;
  - b. PVSV privalumai ir silpnybės.
3. Vertinimo prielaidos:
  - a. Vertinimo tikslai;
  - b. Vertinti ESS sprendiniai;
  - c. Priimtos PVSV ribos:
    - i. Veikiami gyventojai,
    - ii. Veikiama vietovė,
    - iii. Pažeidžiamos veikiamų gyventojų grupės,
    - iv. Naudoti PVSV metodai,
    - v. ESS sprendinių įgyvendinimo sąlygoti konfliktai.
4. Išsamus poveikių sveikatai sąrašas ir pagrindimas.
5. Strategijos pakeitimo rekomendacijos:
  - a. Sprendinių pakeitimo pasiūlymai;
  - b. PVSV seminaro dalyvių pasiūlymai;
  - c. Pasiūlymų pagrindimas.
6. Seminaro dalyvių sąrašas.

Rengiant PVSV ataskaitą būtina pateikti ir bendrą informaciją:

- Apie vertintoją;

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- PVSV rezultatus ir kokį poveikį šie rezultatai gali turėti ESS patvirtinimui;
- Apie atlikto PVSV privalumus ir silpnybes bei rezultatų panaudojimo apribojimus;
- Vertinimo metodus (PVSV seminaras);
- Apie PVSV seminaro dalyvius, jų pasirinkimo kriterijus, jų priklausomybę atskiroms interesų grupėms (pateikiamas dalyvių sąrašas);
- Apie PVSV seminare diskutuotus klausimus;
- Apie dalykinę informaciją, kuri buvo pateikta seminaro dalyviams (galima pridėti kaip priedą);
- Apie problemas, su kuriomis susidurta vykdant PVSV;

Pateikiami PVSV seminaro rezultatai:

- Galimi poveikiai sveikatai (teigiami ir neigiami, veikiamos gyventojų grupės, poveikio vietovė). Informaciją pagal PVSV seminaro apibendrintą medžiagą galima pateikti diagramoje.
- Pasiūlymai dėl ESS keitimų, tobulinimų. Nurodomi visi pateikti pasiūlymai ir atskirai pasiūlymai prioriteto tvarka. Būtina pateikti ir šių priemonių veiksmingumo pagrindimą pagal anksčiau parengtą seminaro dalyviams informaciją, ją papildžius reikalingais naujais duomenimis.

Apžvalginio PVSV ataskaita turi būti trumpa, joje glaustai pateikiama tik pagrindinė informacija. Kai įmanoma, informacija pateikiama lentelėse, grafikuose.

PVSV ataskaitos struktūra gali būti tokia, kaip pateikta 16.1 lentelėje.

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

16.1 lentelė. Bendra PVSV ataskaitos struktūra

Vertinamas aspektas	Teigiamas ar neigiamas poveikis visuomenės sveikatai	Poveikio įrodymo tipas (tyrimas, apžvalga, patirtis) Įrodymų šaltinis (valdymo institucija, ekspertas, visuomenė, mokslo institucija)	Veikiama visuomenė (individai ar grupės); Poveikio atsiradimo laikas (įgyvendinus ESS sprendinį, vėliau)	Teigiamo poveikio visuomenės sveikatai didinimo arba neigiamo poveikio mažinimo priemonės
Poveikiai visuomenės sveikatai ir poveikio mechanizmas				
Infekcinės ligos				
Neužkrečiamosios ligos (širdies, kraujagyslių)				
Išorinės priežastys				
Psichinė sveikata				
Darbas				
Būstas				
Susisiekimas				
Išsilavinimas				
Saugumas ir nusikalstamumas				
Sveikatos ir socialinės priežiūros				

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
--	--	---	---------------------------

Vertinamas aspektas	Teigiamas ar neigiamas poveikis visuomenės sveikatai	Poveikio įrodymo tipas (tyrimas, apžvalga, patirtis) Įrodymų šaltinis (valdymo institucija, ekspertas, visuomenė, mokslo institucija)	Veikiama visuomenė (individai ar grupės); Poveikio atsiradimo laikas (įgyvendinus ESS sprendinį, vėliau)	Teigiamo poveikio visuomenės sveikatai didinimo arba neigiamo poveikio mažinimo priemonės
paslaugos				
Buitinės paslaugos				
Socialinė atskirtis				
Kultūra ir poilsis				
Gyvenimo būdas				
Aplinka				

17 DALYVAVIMAS TVIRTINANT STRATEGIJĄ

PVSV darbo grupės užduotis yra užtikrinti, kad priimant sprendimą dėl ESS būtų atsižvelgta į PVSV išvadas. Tai gali būti pasiekta per derybas su ESS rengėjais ir sprendimą priimančia institucija. Rekomenduojama organizuoti PVSV darbo grupės posėdį derybų organizavimo klausimu.

Rekomendacijos, kurių įgyvendinimui pritaria ESS sprendimą priimanči institucija, turi būti dokumentuojamos.

		<p>Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas</p>	<p>Galutinė ataskaita</p>
---	---	--	----------------------------------

18 STEBĖSENOS IR ĮVERTINIMO REIKALAVIMAI

Rekomenduojama organizuoti ESS įgyvendinimo rezultatų stebėseną, kurios tikslas – nustatyti atlikto PVSV teisingumą ir veiksmingumą bei PVSV tobulintinas procedūras.

Rekomenduojama ESS rezultatų ir PVSV procedūros stebėseną. Stebėsenos rodiklius, stebėsenos pradžią ir pabaigą gali pasiūlyti PVSV seminaro dalyviai, o juos nustato PVSV darbo grupė, pavesdama šią veiklą atsakingam asmeniui.

ESS rezultatų stebėseną leidžia patikrinti PVSV prielaidas, prognozes ir, ar PVSV buvo tinkamai atliktas, nustatyti poveikius sveikatai, kurie nebuvo identifikuoti PVSV. Atliekant šiuos įvertinimus sukaupiama patirtis, kuri gali būti panaudota kitiems PVSV.

Rekomenduojama stebėjimui pasirinkti tuos rodiklius, kurie yra nuolatos registruojami (pvz., Higienos instituto, Lietuvos statistikos departamento, Vėžio registro ir kitose duomenų bazėse, savivaldybėse).

Atliekant PVSV procedūros įvertinimą galima patikrinti šio proceso efektyvumą. Gali būti stebimi šie rodikliai:

- Procedūros tinkamumas:
  - Ar tinkamai parinkta PVSV geografinė vietovė?
  - Ar tinkamai pasirinktas PVSV atlikimo terminas, atsižvelgiant į ESS sprendimo priėmimo terminą?
  - Ar tinkamai parengta informacija PVSV seminaro dalyviams?
  - Ar tinkamai parinkti PVSV seminaro dalyviai ir ar tinkamai jie pakviesti?
  - Ar tinkamai parinktos užduotys PVSV seminaro dalyviams, atsižvelgiant į jų gebėjimus?
  - Ar tinkamai pateikta informacija ESS sprendimą priimančiai institucijai?
  - Ar ESS priimanči institucijai atsižvelgė į PVSV rekomendacijas?
  - Ar PVSV organizavimas atitiko PVSV priežiūros grupės nustatytą tvarką?
- PVSV tinkamumas:
  - Ar tinkamai įvertintos visuomenės pažeidžiamos grupės?

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

- Ar PVSV seminare buvo tinkamai nustatyti galimi ESS poveikiai sveikatai ir determinantai?
- Ar parengtas rekomendacijas galima buvo praktiškai įgyvendinti?
- Ar tinkamai parengta PVSV ataskaita, ar ji pritaikyta tikslinei grupei?
- Ar vertintojas nebuvo šališkas?

PVSV rezultatų stebėsenos ir įvertinimo rezultatai dokumentuojami.

19 LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Breeze, C. H.; Lock, K. *Health Impact Assessment as part of Strategic Environmental Assessment review of Health Impact Assessment concepts, methods and practice to support the development of a protocol on Strategic Environmental Assessment to the Espoo Convention, Which Adequately Covers Health Impacts*. 2011
2. *Improving Health in the United States: The Role of Health Impact Assessment Committee on Health Impact Assessment*. Board on Environmental Studies and Toxicology Division on Earth and Life Studies National Research Council, 2011
3. *A Guide to Health Impact Assessment: A Policy Tool for New Zealand*. Public Health Advisory Committee, 2005
4. Lauzière, Julie. *Health Impact Assessment: Guides & Tools*. 2008
5. *Ambient Air Quality in Claremont. Public Health Assessment*. New Hampshire Department of Environmental Services, 2009
6. *Strategic Health Impact Assessment on Wind Energy Development in Oregon*. Oregon Health Authority, 2012
7. *Health Impact Assessment: Main Concepts and Suggested Approach*. Gothenburg Consensus Paper, December 1999. European Centre for Health Policy, 1999. In: Diwan, V.; et al., eds. *Health Impact Assessment: From Theory to Practice*. Gothenburg: Nordic School of Public Health: 89–103. Prieiga per internetą: www.apho.org.uk/resource/view.aspx?RID=44163
8. Scott-Samuel, A.; Birley, M.; Ardern, K. *Merseyside Guidelines for Health Impact Assessment Liverpool*. Merseyside Health Impact Assessment Steering Group/Liverpool Public Health Observatory, 1998

		Energetikos sektoriaus strategijų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių rekomendacijų parengimas	Galutinė ataskaita
---	---	---	---------------------------

9. *The Effectiveness of Health Impact Assessment. Scope and Limitations of Supporting Decision Making in Europe.* European Observatory on Health Systems and Policies, 2007
10. *Health in All Policies. Prospects and Potentials.* European Observatory on Health Systems and Policies, 2006
11. Forsyth, Ann; Slotterback, Carissa Schively; Krizek, Kevin. *Health Impact Assessment for Planners: What Tools Are Useful?.* 2010
12. Gagnon, France; Michaud, Mélanie. *Health Impact Assessment and Public Policy Formulation.* 2008
13. Doyle, Cathal; Metcalfe, Owen. *Policy Health Impact Assessment for the European Union: Pilot Health Impact Assessment of the European Employment Strategy in Ireland.* 2004
14. Poveikio visuomenės sveikatai vertinimo šaltinių sąrašas. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/heli/impacts/impactdirectory/en/index1.html>
15. Breeze, C. H. *Health Impact Assessment as Part of Strategic Environmental Assessment.* 2001
16. *Deciding if a Health Impact Assessment is Required (Screening for HIA).* NHS, 2003
17. *Health Impact Assessment of Air Pollution and Communication Strategy: Third-year Report.* APHEIS, 2005
18. *Health Impact Assessment Guidance.* Institute of Public Health in Ireland, 2006

Šiame dokumente pateikta nuomonė yra dokumentų rengėjų nuomonė ir nebūtinai atitinka Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro (SMLPC) poziciją. Nei SMLPC, nei asmenys, veikiantys SMLPC vardu, nėra atsakingi už šiame dokumente pateiktos informacijos panaudojimą.